

①

מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ: ^{נג} וְאִם־מֵעֵט נִשְׁאָר
 בַּשָּׁנִים עַד־שְׁנַת הַיָּבֵל וְחִשְׁבֵּלוֹ כְּפִי
 שָׁנָיו יֵשֵׁב אֶת־נְאֻלָּתוֹ: ^{נד} בַּשְּׂכִיר שְׁנָה
 בַּשָּׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא־יֵרְדֵנוּ בַּפֶּרֶךְ
 לְעֵינֶיךָ: ^{נה} וְאִם־לֹא יִנְאָל בְּאֵלֶּה וַיֵּצֵא
 בַּשָּׁנָת הַיָּבֵל הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ: ^{מפסיד}
^ד כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדֵי הֵם →
 אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
 אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: כו * לֹא־תַעֲשׂוּ

נג ואם זער ישתאר בשנא עד
 שתא דיובלא ויחשב לה כפום
 שנהוי יתב ית פורקנה: נג כאגיר
 שנא בשנא יהי עמה לא יפלה
 בה בקשיו לעיניה: נד ואם לא
 יתפרק באין ויפוק בשתא
 דיובלא הוא ובנהוי עמה: נה ארי
 דילי בני ישראל עבדי עבדי
 אנון די אפקית יתהון מארעא
 דמצרים אנה י אלהכון: א לא

לקט בהיר

רש"י

האחרונות יותר משנים הראשונות, אעפ"כ אמר הכתוב
 שהחשבון יהיה לפי השנים בשנה ולא לפי שווי
 (ספר'): (קמג) ר"ל אין הכתוב מדבר אל הגוי, שדאי
 שהגוי מנזוה שלא לרדותו אפילו נסתר (אם ציית לדברי
 תורה) ואין הכתוב צריך לאומרו כי פשוט הוא, אלא הנזוי
 היא לישראל הרואה שאסור להתעלם (ג"א), ולשון הת"כ:
 יכול יכנס לציחו לידע מה הוא עושה לו ת"ל לעיניך אין
 אתה מנזוה אלא לעיניך עכ"ל, ופירושו, שכבר אמרנו
 שפירוש פרך מלאכה שרבו אין צריך לו, לזה אמר לעיניך כשאתה יודע שהוא פרך חייב עליך לעכב, אבל אין אתה צריך לילך
 ולחקור (מ"ל): (קמד) באלה ע"י אלה (ראב"ע), ומיותר הוא וצא למעט דוקא באלה שהוא גאולת עמנו אם תשיג ידו
 או בקרובים, והוא שיטת רבי בקידושין, וכן הלכה (צל"ד): (קמה) פי' אמור לו לגוי המשעבד טעמך במה שאתה מכריחו
 בכל הדברים הנזכרים (ראב"ע): (קמו) משום דעבד מלך כמלך, ומי שמצוה עבדו של מלך הרי זה מצוה את המלך (ק"א),

(נג) לא ירדנו בפרך לעיניך. כלומר ואתה
 רואה (קמג) (ת"ס): (נד) ואם לא ינאל באלה. באלה
 הוא (גאל קמג) ואינו גאלל בשש (קידושין ט"ו): (הוא
 ובניו עמו. הככרי* חייב במזונות בניו (כישראל)
 (ת"ס): (נה) כי לי בני ישראל עבדים. שערי
 קודם (קמח): אני ה' אלהיכם. כל המשעבדן מלמטה
 כאילו משעבדן* מלמעלה (קמח) (ת"ס): (ח) לא תעשו
 ש"י * תנוי * העכו"ם * משעבד - כל המשעבד בהן מלמטן כאילו משעבד בהן מלמעטן.
 שפירוש פרך מלאכה שרבו אין צריך לו, לזה אמר לעיניך כשאתה יודע שהוא פרך חייב עליך לעכב, אבל אין אתה צריך לילך
 ולחקור (מ"ל): (קמד) באלה ע"י אלה (ראב"ע), ומיותר הוא וצא למעט דוקא באלה שהוא גאולת עמנו אם תשיג ידו
 או בקרובים, והוא שיטת רבי בקידושין, וכן הלכה (צל"ד): (קמה) פי' אמור לו לגוי המשעבד טעמך במה שאתה מכריחו
 בכל הדברים הנזכרים (ראב"ע): (קמו) משום דעבד מלך כמלך, ומי שמצוה עבדו של מלך הרי זה מצוה את המלך (ק"א),

אור החיים

מארץ מצרים שהוא טעם מופקרת להם ומחייב
 להתייחס להם שם עבדות:
אני ה' אלהיכם. טעם שהתחיל הכתוב לדבר דרך
 נסתר כי לי וגוי עבדי הם וגמר אומר לנוכח
 אני ה' אלהיכם, אולי כי ללד שמצוה לקונה עבד
 עברי שישלחנו בשנת היובל לזה נתן לו הטעם ללד
 שהוא עבד ה' כאומרו עבדי הם, וללד שיאמר
 הקונה כי טעם זה יולדק לגבי העבד שלא יפקיע

ועבר מצוה ה':
נה. כי לי בני ישראל עבדים וגוי. לל"ד למה כפל
 לומר עבדים עבדי הם, ונראה כי יכוין
 לומר על זה הדרך כי לי בני ישראל עבדים
 מעיקרם קדושים מצטון ומקרוין בשורש נפשותם
 הגם שלא היה מולידם ממלכים, וכל זה למה
 שממנו ואלו"י, אבל מה שממם לחייבם להחזיק
 את עמנו לעבדים עבדי הם אשר הולאתי אותם

אור בהיר

עד) דרך משל ילד צית עבד שגולד צית אדוניו הרי הוא של אדוניו, הגם שהוא אינו יודע למה, אבל אח"כ כשבא הדון אחר וגואלו
 מאדונו הראשון, יודע גם העבד מדוע חייב לעבוד את האדון כז', שהרי שילם עבורו, אבל עבודתו לאדוניו ממ"ה הקצ"ה היא צ"י

זני שרג - (ג)
 (קמזן כג רגוה וגמסגה)

וּבְדִלְתָּ וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאָף
 לְאַמְתֶּךָ תַּעֲשֶׂה־בָּן: ד"ה לְאִי־קִשָּׁה
 בְּעֵינֶיךָ בְּשִׁלְחֶךָ אֶת־וּ חֲפָשִׁי מֵעַמְּךָ
 כִּי מִשְׁנֵה שֶׁכַר שָׁכִיר עֲבַדְךָ שֵׁשׁ
 שָׁנִים וּבִרְכָךָ יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר
 תַּעֲשֶׂה: פ שביעי יט כָּל־הַבְּכוֹר אֲשֶׁר

ויהי לך עבד עולם ועלם ואף
 לאמנתך תעשה בן: יח לא יקשי
 בעינך במפתח יתה בר חורין
 מעמך ארי על חד חרין באגר
 אגרא פלחה שית שנין ויברכה
 יי אלהך בכל די תעבד: יט כל
 בכורא די יתליד בתורה ובגנה

לקט בהיר

רש"י

ובחת הכיס, אף אתה הענק ושנה לולא (ספרי: יז) עבד עולם. יכול כמשמעו תלמוד לומר (ויק' כ"ה) ושחת איש אל אחותו ואיש אל משפחתו (שבז"ל) הא למדת שאין זה אלא עולמו של יובל (מכיל' משפ'): ואף לאמתך תעשה בן. העניק לה, יכול אף לרציעה השוה הכתוב אותה תלמוד לומר (שמות כ"א ה') ואם אמר יאמר העבד (י) עבד נרצע ואין חמה נרצעת (ספרי - קידושין י"ז): (יח) כי משנה שכר שכיר. מכאן אמרו (י) עבד עברי עובד בין ציוס ובין זלילה (ספרי) וחוה כפלים (י) שבעבודת שכירי יום, ומהו עבודתו זלילה, רבו מוסר לו שפחה כנענית והולדות לאדון (קידושין ע"ו): (יט) כל הבכור וגו' תקדיש. ובמקום אחר הוא אומר לא יקדיש (איש אחו) שנאמר (ויק' כ"ג כ"ה) אך בכור אשר יבכר לה' וגו' הא כולל (י) אינו מקדישו לקרבן אחר, וכאן למד שנאמר לומר הרי אתה קדוש לבכורה (ערכין כ"ט), דבר אחר אי אפשר לומר תקדיש שכבר נאמר לא יקדיש, ואי אפשר לומר לא יקדיש שהרי כבר

לא) פי' מכל מין מן לו: (לב) וכבר נמצא שיש לנו ג' פסוקים על זה צפ' בהר, ג' בפרשת יובל, וא' בפרשת כי ימוך, חד למוכר עצמו ופגע יובל בתוך שש, חד במכרהו צ"ד, וחד אחר שנרצע: (לג) ומינת העבד מיותר שכל הפרשה בעבד משמע, אלא למעט (בא"י): (לד) והגם שכתוב מפורש הוא צפ' משפטים אם אדוניו יתן לו אשה וגו', משם לא נשמע שיכול לכופו אלא שהרשות ביד רבו ליתן לו והיא מותרת לו, ומכאן נשמע שיכול לכופו בשכרו (רא"ם), ועוד משם הוא אמרין שיכול לכופו ציוס ובאותו זמן פטור הוא משאר עבודות (ד"ד), וא"ת יאמר פסוק זה וד', וי"ל דמהכא לא הוי ידעינן מהוא משנה אם לעבדו ציוס וזלילה או שאר דברים ומהם ידעינן (מ"ל): (לה) זה פי' משנה: לו) הנה פשט הכתוב הזה שאומר "תקדיש" לה' שיבדילנו ויקדישו משאר בהמות שלו בזה שלא יעבדו בו ולא יגזו אמרו (כן פירשו הרמב"ן ז"ל צפ' בחקמי), אך סוף כל סוף מיותר הוא כי מה יהיה חסר בלא זה, ועוד היל"ל קודש הוא לא מעבד וגו', לזה אמרו חז"ל שפירושו שיאמר צפיו אחר שנוכל לו בכור זכר הרי זה קדוש קדושת בכור, וזה נראה כסתירה צמה שהכתוב אומר צפ' בחקמי אך בכור אשר יבכר לה' צהמה לא יקדיש איש אוחו איש אוחו לקרבן אחר שהרי לה' הוא ואינו שלו ואם אמר הרי זו עולה אין בדבריו כלום, אבל מזה להקדישו לשם בכור הגם

אור החיים

שצריך להשלים אפילו בריחת שנה אחת: יח. כי משנה שכר שכיר (ספ' ו) ולפי זה הדין יתן שאם חלה ג' שנים אינו צריך להשלים כי יש צוה השלום ממון שנתן בו, ורבותינו ז"ל אמרו (קידושין ע"ו). וז"ל מכאן אמרו שכיר עובד ציוס רציעה לך הוא שיהיה עבד עולם ולא לבדך:

אור בהיר

ממאמר שש שנים, שאם חלה ג' שנים הלא עבדך שש כמו שאמר הכתוב כי משנה שכר שכיר עבדך, ועיין בפסוק י"ח. קסו) מינת לך מיותר לכאורה. קסז) מה טעם הוא זה על שליחתו בשביעית, היל"ל כי כבר עבדך בשכר שנתת בעצורו.

דברין תקדיש
 תפלה בבכורא
 בוכרא דענה:
 תיכלנה שתא
 יתרעי יי את וי
 יהי בה מומא
 מום ביש לא
 אלהך: כב
 מסאבא ודכי
 טביא ואילא:
 לא תיכור עי

נאמר תקדיש ה
 ונותן להקדש כי
 לא תעבוד ב
 החילוף למדו ר
 אלא שדבר הכ
 תאכלנו. לכסן
 ממתנות כהונה
 שנאמר (במד' י"ג)
 בשנה. מכאן
 (בכורות ט), יכו
 הוקש למעשר ז'
 וגו' מעשר דג
 ולאחך, מה מע
 אף בכור אינו
 שנה בשנה.

היום ויום אחו
 ימים ולילה אר
 פסח או עור
 הפרע מפורש
 שצגלוי ואינו)
 (כג) רק את
 שינוי נסחאות - הנכנס
 מקצה שלש שנים
 וכו': (מא) של

זו ואלעלה
צדיק ועל
זן נפלו:
וחדוה מן
מיא לא
יכוו וחמר
ז יעצרו
אבמלית:

מעיהון
ריא המן
אנש פרך
יה למבעי

ובא אף
זדשים שס
סוף כלייתו
אף מואב

כמו על פני
ז כמו אסוף
זות וכרמים
זלשון רינה:
זני הגת והיין
על הענבים
זגש (לעיל יד
זלאה ענין
זמה ענינו
זשו. מקום
לעמוד על
זלא יוכף.

א' על כן.
ז כפל ענין
זרגם קרבי
ז. הוא קיר
זכי נלאה.
זמה, כמו
זיה נראה
ז: ובא אף
זת אלהיו,
זכל ללכת
זשו, לבית
ז מאז, זה

יד וכען מליל יי למימר
בתלת שנין פשני אנדיא
ויסוף יקרהון דמואבאי
בכל המון סגיא ושאר
צבחר בועיר יסוף כל
יקריהון: א מפל פס
דלומ לאשקאה ית

רש"י

מאז. מימים רבים לפני צא הרעה עליו ניצח לו
ישעיה את זאת. דבר אחר, מאז, מעת אשר שר צלך
את בלעס: (יד) ועתה דבר ה'. לקרב את הפורענות
להס: בשלש שנים כשני שכיר. בשביל שלש
שנים שסייעו את סנחריב כשצר על שומרון ועזרוהו
בלי צנע, כאילו היו לו שכירים, לפיכך ונקלה כבוד
מואב צין כל שאר המונו של סנחריב, ששיטפס בשני
מתוך אותו החיל וילך לו, וכן מפורש בסדר עולם
(כג) שטף עמונים ומואבים שהיו מסייעין אותם

מצודת ציון

המזמון לו: (יד) ונקלה. מלשון קלות: ההמון. ענין עם רב,
ולתוספת ביאור אמר הרב: מוער. ענינו כמו מעט. כמו
כתר לי זעיר (איוב לו ג): כביר. ענין רבוי. כמו יתן אוכל
למכביר (שם לו א):

ונקלה. כבודו יהיה נקלה ונבזה, עם כל ההמון הרב
הנה יהיו מעט מזער, לא הרבה ישארו, וכפל הדבר להמעיט: (א) מוסר מעיר. יהיה סר מהיות עיר:

רד"ק

שנים, ולא קבע לה זמן, ועתה הוסיף לאומרה וקבע
לה זמן: (יד) בשלוש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד
מואב. כלומר עד שלוש שנים מצומצמות, כימי שכיר
שהוא מדקדק בזמנו ולא יוסיף עליו, כן תבוא הרעה
על מואב עד שלוש שנים מצומצמות. וכבודו ישוב
לקלון, כבודו שהוא עתה, וגאותו בכל ההמון הרב,
שיש לו עם רב וממון רב, הכל יסוף: ושאר מעט
מוער. ומה שישאר מהם יהיה מעט מזער, והכפל
למעט: לוא כביר. לא יהיה עוד כביר חזק כמו שהיה.
ובדרש אשר דבר ה' אל מואב מאז, כששכר בלך את
בלעם נגזרה גזירה זו על מואב. ובסדר עולם (כג)
בשנת בוא תרתן אשדודה, בשלוח אותו סרגון מלך

נושאי הפרק

- (א-ג) חורבן מלכות דמשק ומבצרי אפרים.
- (ד-ו) התמעטות שארית ישראל.
- (ז-ח) שארית ישראל ישובו לבטוח בה'.
- (ט-יא) השממה שתהיה בארץ בעוון העבודה זרה.
- (יב-יד) הפורענות שתבא על אויבי ישראל.

דבר יהוה אל-מואב מאז: איד ועתה דבר
יהוה לאמר בשלש שנים פשני שכיר
ונקלה כבוד מואב בכל ההמון הרב
ושאר מעט מזער לוא כביר: פ יז א משא
דמשק הנה דמשק מוסר מעיר והיתה

כשצר על שומרון שלש שנים, לקיים מה שנאמר שלש
שנים כשני שכיר וגו'. ועוד יש לפרש שלש שנים
כשני שכיר, שלש שנים נגזרו עליכם לאורך זמן, אבל
מזומנמין יהיו ולא תאחר עוד הפורענות, כאשר
ידקדק השכיר בשני שכירותו לזמנס: ונקלה כבוד
מואב. צעיני כל המון סנחריב הרב: ושאר. פליטה
הנשארת למואב: מעט מזער. מהיה: לוא כביר.
לשון רוב: (א) מוסר מעיר. לשון הסרה: מעיר.
מהיות עיר:

מצודת דוד

עם כל זה לא יוכל להתחזק, כי אין בידו לעזור:
(יג) מאז. מימים הרבה נגזרה עליו: (יד) ועתה דבר
ה'. עתה הוסיף לקבוע זמן: כשני שכיר. רוצה לומר
מצומצמות, כשכיר הזה המצמצם בשני שכירותו:
הב לא יועילו לו: ושאר. השארית שיהיה לו
היה סר מהיות עיר: (א) מוסר מעיר. יהיה סר מהיות עיר:

אשור (לקמן כ א), שטף עמונים ומואבים שהיו
מסייעים אותו כשצר על שומרון שלוש שנים, לקיים
מה שנאמר בשלוש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד
מואב, כלומר לפי שהם סייעו מלך אשור שלוש שנים
על שומרון כאילו היו שכירים, לפיכך יפלו בידו
ונקלה כבוד מואב ביד מלך אשור: (א) משא. נבואה זו
על דמשק שתחרב, כי מלך אשור החריבה, כמו
שכתוב, וכן החריב שומרון אחר כן. וזכר חורבן ישראל
בזאת הנבואה, כי שני המלכים רצין מלך ארם ופקח
בן רמליהו מלך ישראל, נועדו על ירושלם להלחם,
לפיכך זכר חורבן ישראל שהיא מלכות אפרים נבואה
זו: מוסר מעיר. מוסר מהיות עיר: והיתה מעי מפלה.

שנים אוהוין

פרק ראשון

כבא מציעא

6

מוסר רש"י
דמיא חרש ומלכה לא
יגי' אלה קונה
לעלה בלזל לזלו תר
אז במחלוקת (נ"ב י.)
כי אמר רבנן גזלו תרו
ול אמר קונה לו ולא
תגר מלכה תמורה
שלא מקרימי דמי
מקרימי דלא יוני
גישו (נ"ב.)
בכבוהה
לזלי לזל דמי תגר
מי שליקט את
מאור. בעל בית עשר
לז' ורישוי קמחי טבח
עמיס (נתיין י"א.)

מוסר רש"י
והתוסף לבעל חוב.
שאל השופט מוטל עליו
אל לזל ולקח נפל חוב
במקום שחב לאחרים.
שפסד גנלי מוסיף
חסרה בתפסו. אל
קה. לזלו כל מרייה
לזול זה כד לזולת אמ
זה (כמות פד.)
אמר לו עשה
עמי מלאכה היום.
שאל שירס לו לחו
מלאכה שכרו (לקח)
(י.)
הדד כדי בעל הבית
הוא. וקופיה בעל בית
כנסתה לפועל לקח
(כ"ב.)

מתחין רבנן הוא. ואשמעינן רישא דרישא דזכי ביה חיבו אמרין
מגו וסיפא אשמעינן דרישא דלא זכי ביה חיבו מגו דלי בעי וזכי
לא אמרי'. האי. ממתי דרישא מגי' דאמר תחילה. האי אזי וסיפא
בה דקדמת מחילה קאמר ליה ממחילה הגההמה לזורי ולא
לזכר ולעולס התגבשה מלאכה תורה אור
לחברו קנה חבירו דומיה דמנעי לעני'
הכי נמי מסתברא. דכומי מחילה
שמעת הגההה קאמתי מרקימי
סיפא כ"ו. ולי מחילה דסיפא לזו
שמעת הגההה קאמר אללל לזי וכמי
מחילה קודם שנתחייב לנתחייבתי
לזולתו כ"ו. למה לי. למתנה כה
מחילה פשיטא דלפי' לא אמר מחילה
כשירש ממתנה מחילה קאמר ליה
מני לממר לזי וזה כה עכשיו והלא
לזיה ביה. אלא לאו האי קמ"ל.
דרישא דממי דקמתי וזה כה בלדמלי
מחילה ואשמעינן סיפא דלא שמתנה
על טענו לו אותה טענה ואמר לזי
הגההמה מתחילה לזורי לא אמר
כלום דגלי דעמיה כשמתנה לו
דלדעמיה דהא חגבהה: ואידך.
קמתי מדסיפא מחילה קמתי ורישא'
לא מתנ דוקא הוא: סיפא. דלא
אפשר בלא מחילה אמר לזי וכמי
מחילה קודם שנתחייב לזל אמר
כלום דגלי דעמיה כשמתנה לו
דלדעמיה דהא חגבהה ורישא דלא
אמר מחילה וסיפא וזה כה: דהיי
ישראל עבדים* עבדי הם ולא עבדים לעבדים
אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן* הגההמה
משנתניו* דאמר תנה לי ולא אמר וזה לי:
מתניו* ראה את המציעה ונפל עליה ובי
אור ותחוק בה זה שהחוקי בה וזה בה:
גמ' אמר ריש לקיש משום אבא* בהן
ברדלא* ארבע אמות של ארם קונתה לו ככל
מקום* [מאי שמתנא] תקינו רבנן דלא אורי
לאנצוי אמר אביי מוחיב ר' חייא בר יוסף
פיאה אמר רבא מוחיב ר' יעקב בר אדרי גוין
אמר אביי מוחיב ר' חייא בר יוסף פיאה
*נשלו מקצת פיאה וזיק על השאר אין לו בה
כלום נפל לו עליה פרס מליתו עליה מעבירין
אורו והמכה וכן בעומר שחבה וזי אמרת
ארבע אמות של ארם קונתה לו בכל מקום נתני
ליה ארבע אמות דידה הבא בבא עסקינן
דלא אמר אקני ואי תקון רבנן כי לא אמר מאי
היי* כיוון דנפל גלי דעתיה דבנפילה נירא
ליה דנקני בארבע אמות לא נירא ליה דנקני
רב

רב נתון וזכ החלוקה ס'.
ד"ה (כה) אמר מילא מיס ומי
המגמלא וז"ל אמר כרגלו מי שנתחייבו לו
לחברו פליגי דמר סבר קנה ומר סבר לא קנה
וחששת לזכר
נתנן קנה חבירו ולכן היו כרגלו מי
שנתחייבו לו ורש"י* גרס האם מ"ס
קני ומר סבר לא קני וז"ל חבירו
וגבלו סברי דלא קני חבירו אללל
רב נתנן סבר דמנביה נמי לא קני
ולכן כשלקח חבירו ממנו קנאו [מן]
לא הגביה לקנות] ורב קנה סבר
דקנה המגמלא דהיינו דלא קנה חבירו
הוא קנה ולכן היו כרגלו ור"מ* פי'
דהסב רב נתנן מודה דקנה חבירו
דלזי חוב לאחריים שיש הרבה מיס
בזבו ועוד אומר ר"מ דאשר דנקינן
חבירו וסבר ר"ל לא קנה חבירו כי
הכל וזס המגמלא לא קנה ולכן
כשמתנן לו קנאס והיו כרגלו ורב
קנה סבר קני חבירו מטעם מגו
דזכי לנפשו ויוון דלא קנה חבירו
אללל מטעם דזכי לנפשו ולי הוה ע"כ
לנפשו היו כרגלו והשתט נמי דזכי
לנפשו הו' כרגלו ולא עדיף מינה
לנין מחומין והיו כאלו זכי לנפשו:
תופס* לנפשו כמקום שחב
לאחריים לא קנה. מה

ער א מ"י* סי' מהל'
מזל וזה וז"ל
מתנן עין זו מנעי מי
מי שק קמחי פ' ח
ער ב מ"י* סי' מהל'
גפירות הלכתי
ואי מהל' מילה ואחרי
פ"י פ' כהן כמז' עין
עית' עין זו מנעי מי
מי שק קמחי פ' ח
ע' ה מ"י* סי' מהלוק
גפירות הלכתי
עין זו מנעי מי
מי שק קמחי פ' ח
ע' ה מ"י* סי' מהלוק
גפירות עמיס ה' י'
מתנן לאור דבד' י'
ע' ה מ"י* סי' מהלוק
גפירות עמיס ה' י'
מתנן לאור דבד' י'

כמות פד:
גישו י'י'
[מתקן ובקמח]

טעמו כהן וזכי
לזוהו כהן וזכי
לזוהו כהן וזכי
לזוהו כהן וזכי

שפרס* משום דלא משלו שלח חן
נראה דכפי' היתוב (כמות פד מרומם
ד"ה ח) משמע נבי עובד דימר בר
חכו ורופס לנע"כ במקום שחב
לאחרים לא קני אפילו עשאו שלח:
איתביה רבא לרב נתנן. חמ"ג:
דלעול (ד' ה) דתי רבא

ע' ה מ"י* סי' מהלוק
גפירות עמיס ה' י'
מתנן לאור דבד' י'
ע' ה מ"י* סי' מהלוק
גפירות עמיס ה' י'
מתנן לאור דבד' י'

כמות פד:
גישו י'י'
[מתקן ובקמח]

טעמו כהן וזכי
לזוהו כהן וזכי
לזוהו כהן וזכי

שפרס* משום דלא משלו שלח חן
נראה דכפי' היתוב (כמות פד מרומם
ד"ה ח) משמע נבי עובד דימר בר
חכו ורופס לנע"כ במקום שחב
לאחרים לא קני אפילו עשאו שלח:
איתביה רבא לרב נתנן. חמ"ג:
דלעול (ד' ה) דתי רבא

ע' ה מ"י* סי' מהלוק
גפירות עמיס ה' י'
מתנן לאור דבד' י'
ע' ה מ"י* סי' מהלוק
גפירות עמיס ה' י'
מתנן לאור דבד' י'

כמות פד:
גישו י'י'
[מתקן ובקמח]

טעמו כהן וזכי
לזוהו כהן וזכי
לזוהו כהן וזכי

שפרס* משום דלא משלו שלח חן
נראה דכפי' היתוב (כמות פד מרומם
ד"ה ח) משמע נבי עובד דימר בר
חכו ורופס לנע"כ במקום שחב
לאחרים לא קני אפילו עשאו שלח:
איתביה רבא לרב נתנן. חמ"ג:
דלעול (ד' ה) דתי רבא

ע' ה מ"י* סי' מהלוק
גפירות עמיס ה' י'
מתנן לאור דבד' י'
ע' ה מ"י* סי' מהלוק
גפירות עמיס ה' י'
מתנן לאור דבד' י'

כמות פד:
גישו י'י'
[מתקן ובקמח]

טעמו כהן וזכי
לזוהו כהן וזכי
לזוהו כהן וזכי

שפרס* משום דלא משלו שלח חן
נראה דכפי' היתוב (כמות פד מרומם
ד"ה ח) משמע נבי עובד דימר בר
חכו ורופס לנע"כ במקום שחב
לאחרים לא קני אפילו עשאו שלח:
איתביה רבא לרב נתנן. חמ"ג:
דלעול (ד' ה) דתי רבא

ע' ה מ"י* סי' מהלוק
גפירות עמיס ה' י'
מתנן לאור דבד' י'
ע' ה מ"י* סי' מהלוק
גפירות עמיס ה' י'
מתנן לאור דבד' י'

כמות פד:
גישו י'י'
[מתקן ובקמח]

טעמו כהן וזכי
לזוהו כהן וזכי
לזוהו כהן וזכי

שפרס* משום דלא משלו שלח חן
נראה דכפי' היתוב (כמות פד מרומם
ד"ה ח) משמע נבי עובד דימר בר
חכו ורופס לנע"כ במקום שחב
לאחרים לא קני אפילו עשאו שלח:
איתביה רבא לרב נתנן. חמ"ג:
דלעול (ד' ה) דתי רבא

ע' ה מ"י* סי' מהלוק
גפירות עמיס ה' י'
מתנן לאור דבד' י'
ע' ה מ"י* סי' מהלוק
גפירות עמיס ה' י'
מתנן לאור דבד' י'

ספר

שאלות ותשובות

חתם סופר

למרנא ורבנא גדול מרבן שמו
 רבי משה בהרב רבי שמואל סופר זצלה"ה
 אב"ד ור"מ בק"ק פרשבורג והמחוז

אורח חיים

חודפס לראשונה בפרעסבורג
 בשנת ע"ט סופר מהיר לפ"ק (תרמ"ו)

ועתה בס"ד יוצא לאור עולם ברוב יופי והדר
 בהגהה מחודשת, הערות וצינונים מספרי רבותינו ראשונים ואחרונים,
 ובתוספת מפתחות ומדור הוספות והשלמות ועוד כמה מעלות טובות
 כאשר עיני הקורא תחזינה מישרים

ע"י המשתדל

ע"ה הניאל בימון ס"ט

בעיה"ק ירושלים תוכב"א

שנת תשע"א לפ"ק

בסיוע מכון המאו"ר להוצאת ספרים

שע"י ישיבת "אורות התשובה" ירושלים ת"ץ

מ"מ הוא יכול לחזור אחר ג' שנים. והטעם בזה מפני שאסור להשכיר עצמו ביותר משש שנים, וי"א ביותר מג' שנים, דה"ל כעבד עברי. ויעיין ש"ך ח"מ סי' של"ג ס"ק י"ז ואין כאן מקומו.

א"כ אם גם כאן היה קביעות שבשטר החזנות על אופן הנ"ל, הוה כתוך זמנו שאין מעבירין אותו. אבל אם הותנו בפירוש שלאחר ג' שנים כלה זמנו, ושני הצדדים יכולין לחזור וצריך קבלה ומנין חדש, אין לנו לקבלו אם יש עדי סתירה ולינה בצל קורתה כנ"ל.

וזהו לדינא, אבל אם יראה מעלתו שירבו מחלוקות עי"ז יניח ידו. כי בלא"ה אין מוציא רבים ידי חובתן בזמן הזה אפילו בימים הנוראים כשמניח ידו על סנטרו וצועק בקול עורב. הצעקתו ישמע אל. ע"כ מה לנו ולו ולהם אם ידחו זה ויקחו אחר במקומו גם הוא כמוהו בעו"ה. ובמתני' סוף מס' קידושין קחשיב

החמרים רובם, וכתב הגאון מו"ה יעב"ץ ז"ל [בסדר בי"ע אחר תפלת שחרית בהנהגת דרך ארץ] שיש להוסיף בזמנו השולחנים רובם, ואומר אני להוסיף גם המשוררים האלו בזמן הזה.

ואחד מרבתי הרב המופלג מו"ה מנעדל לילג זצ"ל דיין ורב בבהמ"ד בפפר"מ רגיל על לשונו ע"ד הלצה, המלך זקן וכסיל הידוע בזקנותו יושב לו על כסא של ג' רגלים, א' חזנים שיוליכו כל תפלות ישראל אל מחוץ למחנה כקדשים פסולין ר"ל. ב' השוחטים שיאכילו כל הקהלה נבלות וטרפות. ג' סופרי סת"ם שיפסלו כל תפילין ומזוזות על ידם. ודי לו למלך זקן בזה.

וה' ירחם וישפות שלומו ושלום כל ישראל ואת חג המצות יחוג בדיעות.

הכ"ד א"נ פ"ב יום ה' י"ג ניסן תקצ"ט לפ"ק. משה"ק סופר מפפר"מ

תשובה רו

[כתב רבנות לזמן קצוב]

7c בש"ע א"ח סי' נ"ג סעיף כ"ד מבואר דלקבל רב מופלג קודם לקבלת שליח צבור. ומבואר בש"ע ח"מ רס"י קס"ג דכופין ציבור זה את זה לשכור חזן, א"כ מכ"ש רב מרביץ תורה. ועיין מג"א סי' נ"ג ס"ק כ' דבזה"ז ממנים אנשים ידועים לפקח בצרכי ציבור ובקבלת רב וכדומה, אזי אין יחיד יכול לעכב בקבלת הרב. אבל אם המנהג שאין אנשים ידועים ממונים על ככה, אלא שואלים דעת כל בני הקהלה, אזי יחיד יכול לעכב לומר שאינו רוצה בזה אלא באחר. אבל לומר שאינו רוצה רב כלל לאו כל כמיני' ע"ש. ומבואר ברשד"ם חי"ד סי' מ' דוקא כשהאחר ת"ח וצדיק, אבל לא אם היחידים בהפקירא ניחא להו ומקלם יגיד להם ע"ש.

וכיון שבני עיר כופין זה את זה לקבל רב, ממילא כולם צריכים ליתן לזה לפי ערכם ושומת הקהל עליהם, ואין אחד יכול לומר אני איני צריך לרב ולשום הוראה, זה אינו טענה.

מ"מ צריך לישא בעול עם הציבור, דומה למ"ש רמ"א בח"מ סי' קס"ג סוף סעיף ג' לענין מקוה ובית חתנות ע"ש.

והאמת הדעת נתן שלא יקבלו שום ציבור עליהם שום רב אם אין לו התרה מרב מפורסם. אבל אי אירע שיושב על כסא הוראה בלי כתב התרה, והוא מופלג בתורה והוראה, אין כתב התרה מעכב בהוראתו כמבואר בש"ע ח"מ סי' כ"ה ובסמ"ע סק"ט שם. אך כל זה בשארי הוראות אבל לסדר גיטין אסור אם אינו נסמך לכך, עיין רמ"א י"ד סי' רמ"ב וש"ך שם ס"ק כ"ב. ומוסמך למורנו היינו רשות להורות, עיין מהרי"ל.

→ נוהגין ברוב תפוצות ישראל לכתוב שטר הרבנות על זמן, יש על ג' שנים ויש על חמשה שנים. ומ"מ מעולם לא נשמע שאחר כלות הזמן ההוא יצא נקי מרבנותיו. וטעם המנהג הוא, עפ"י מ"ש בש"ע ח"מ סי' של"ג ס"ג שאסור לפועל ומלמד לשכור עצמו יותר מג' שנים, דא"כ יצא

ב. ר' להלן בחלק חו"מ סי' קעב.
ג. ר' לעיל סי' יא.

מכלל שכיר ונכנס לכלל עבד ואסור למכור עצמו בעבד עברי ע"ש. והנה זמן ג' שנים לשכיר נפקא להו מקרא בישע'י שלש שנים כשני שכיר. משמע דסתם שני שכיר הם ג' שנים (שם ג.) ובתורה כתיב בעבד עברי כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים, היינו פעמיים כשני שכיר וכנ"ל. ולפירוש זה אסור להשכיר עצמו ביותר משלש שנים. אך רש"י בחומש עפ"י ספרי פירוש משנה שכר שכיר, שעבד עברי עובד ביום ובלילה דמוסר לו שפחה כנענית. וגם התם בישע'י בפסוק שלש שנים כשני שכיר פירש ג"כ פירוש אחר ע"ש. א"כ אינו מוכח לאסור יותר מג' שנים, רק שלא יהיה מושכר לשש שנים. וע"כ יש כותבין שטר הרבנות על שלש שנים, ויש על חמש שנים, אבל סתם אין כותבין.

וברמ"א י"ד סס"י רמ"ה בשם הכל בו, שאין לסלק שום רב חוץ אם המנהג בעיר להחליף ההתמניות, א"כ גם הרב כשעבר זמנו יחליפנו וימירנו באחר. וצ"ע הא מבואר לעיל כל הרבנים מקבלים אותם על זמן ידוע וא"כ לעולם בעבור הזמן יחליפנו באחר ואיך כתב זה תלוי במנהג.

והאמת דין זה נובע מס' כלבו, והמעייין שם יראה התם מיירי בקהלה שיש בה כמה הראויים לש"ץ או לרב, ואינם נוטלים פרס אלא מכבדים לזה שיהיה ש"ץ או רב לזמן, אח"כ יתכבד אחר מהקהלה בכבוד זה, כמו שנהגו עתה בהתמניות קרו"ט. אמנם הרמ"א מיירי נמי ממקבלי פרס ונשכרים להקהל, א"כ ע"כ נשכרים רק לזמן או לג' שנים או לה'. וא"כ מה שכתב דתליא במנהגא צ"ע לכאורה.

ועכצ"ל נהי דכותבין זמן בשטר הרבנות, היינו לטובת הרב המשכיר שיהיה יכול לחזור בו אחרי כלות הזמן ואינו כעבד עברי. אבל הקהל אין בידם לחזור אפילו ככלות הזמן, אלא במקום שנהגו. ועל כן כתב רמ"א דתליא במנהג. ולא נשמע ולא נראה מעולם במדינות הללו שהסירו הרב והורידוהו מכסא רבנות שלו, וכן לא יעשה. שהרי אפילו אבל בית דין שסרח אין מעבירין אותו ואין מנדין אותו, עיין ש"ע יו"ד סי' של"ד סעיף מ"ב, והוא מתקנת אושא שבירושלמי, ומביאו בהג"א פרק אלו מגלחין (סי' טז), ושם מבואר דאין מעבירין אותו ע"ש.

משה"ק סופר מפפד"מ

תשובה רז

[סימני אתרוג]

כבר כתבתי בתשובה אחרת* כי כל אלו הסימנים לאו דאורייתא ולא נזכרו בש"ס ובשום מקום. ומן הדין דינו של אתרוג כדין עוף טהור נאכל במסורת (חולין סג, ב). על כן אותן הבאים מיעניווע שמסורת בדינו מאבות אבותינו ורבנותינו חכמי הצרפתים אשר מעולם יושבי מדינות אשכנז שיוצאים י"ח באתרוגים הבאים

שלום וכ"ט לי"נ הרב המאה"ג המיוחס ומהולל מאוד חרוץ ושנון כש"ת מו"ה אלעזר סג"ל נ"י רב אב"ד בוויען.

נידון אתרוגים הבאים מאיים חדשים אשר לא הורגלו להביא משם, אם יש לסמוך אבדיקת סימנים הנאמרים בתשו' רמ"א (סי' ככו) עפ"י עדותו של מהרמ"פ זצ"ל.

ב. בהגהות לב העברי: ע"י ב"מ ו' ובתוס'. (ועי' תשובה ר"ה).

ג. קודם משפט החרם.

ד. בשו"ת בית שלמה או"ח סי' יג העיר דהכלבו שם כתב בזה"ל: בין שנוטלים שכר וכו' אפילו לא קבעו להם זמן, ועי' שו"ת כפי אהרן ח"ב סי' ו' מש"כ ליישב הערה זו.

ה. ר' לעיל סי' מא ובשו"ת נטע שורק חו"מ סי' א.

תשובה רז

א. ר' שו"ת יד אלעזר (להרב השואל) סי' נו, והוא תשובת הח"ס אלו כאן. ובשו"ת אמרי אש או"ח סי' מז [ועי' מג"א סי' תרמח].

א*. נדפסה מכת"י בשנת תשלג בקובץ תשובות חת"ס סי' כה.

ב. וכ"כ הישועות יעקב או"ח סי' תרמח בתשובת נכדו. ועי' בכורי יעקב או"ח שם. אולם בשו"ת תורת חסד או"ח סי' לד כתב כיון שרואים אנו ומכירים שאלו הסימנים הם סימני אתרוג יש לסמוך עליהם מן התורה אע"פ שסימנים אלו אינם מקובלים לנו מן התורה, וכדרך שבכל מקום סומכים על סימנים.

מיעניווע. הן הנם ו סימני. והגאון מהרמ" סימני האתרוגים ההם אותם הסימנים, ידע בידנו. אבל הבאים בו יש להם אותן הס מורכבים.

[טעם עי']

ובעת זיכני הי"ת

בישיבה, עיי נאמר פרי עץ הדר, וכתב כפות תמרים חמוצים כאלו טעם המחבר ההוא היה כי כי כל אלו הפירות ה הפרי הוא התוך הי בלימונים ומאראנסי עצו שוה לפריו שהוא לקליפת הפרי שהוא משא"כ אתרוג שהר ונזרק, וקליפתו הרד והוא עיקר הפרי. נמצ דבריו ודברי אלקים ו רק זה הסימן הוא סי כל שלא נמצא כן א

ואמנם אם נמצא כן הוא אתרוג

בש"ס שום פרי בעו חוץ מאתרוג ופלפל ד"ה ללמדך וכו', ויע עבות שטעם עצו ו לקיחתו כמו פלפלין.

הגדל באילן שמינכו ופריו שוה אלא אתו שוה היינו שקליפתו פירות החמוצים טעו

ג. נראה כונתו דיש לאתר

ד. קדמו בזה השבוי" ח"א

ה. ועי' היטב בלשוננו של

ו. ר' מש"כ על כך בשו"ר

ז. ר' ה' חת"ס סוכת לד,

בעזה"ת

ספר

שאלות ותשובות חות יאיר

תשובות חשובות. כזויות מחוטבות. מעשה מחשבות. מענף עץ עבות.

ה"ה כמהר"ד יאיר חיים

בן הגאון החסיד כמהר"ר משה שמשון זצ"ל

אב"ד ור"מ דק"ק ווירמיישא

אשר איסוף ביום הלחמו לחם אבירים בקרבות. עם גדולי הדור ודבריהם
כגחלי אש ולהבות. כל הוגה בהם יברך לשוכן בערבות. שחלק מחכמתו
ליראיו ביום נדבות. וימצא בהם גם שאר חכמות עיונים שגונים כחרבות.
המה עם דברים תורניים יחד משולבות. נחמדים מזהב ומפז אלפי רבבות.
בהם ישמחו הרעיונים ויגילו הלכבות.

ערוך ומסודר מחדש

בתוספת מראי מקומות, תיקונים,
הערות וצינונים, תשובות מכתב"ד
ומפתחות מפורטים

ע"י

שמעון בן-ציון הכהן קוטס

בהוצאת

מכון "עקד ספרים"

שנת תשנ"ז לפ"ק

היה מוטל לדוד המלך ע"ה להשגיח ולצוות לקברם ביום תלייתן.

מצינו למידין שכיון שניתן רשות מהשר לקבור התלוי, מעתה בנו או היורשו אפילו אין לו דבר רק ראוי ליורשו עליו מוטל לקבור. ואף אם תמצי לומר דיש לפקפק אם עבר בלאו אם אחר כך נתרשל, על כל פנים מוטל עליו ומחויב לקבור, ושהיה אסורה וכיפינן ליה. ואם אין לו גואל בעל יכולת מוטל על כל בני ישראל ובפרט הסמוכים והעשירים לפי היכולת, גם קרוב קרוב קודם, ותו לא מידי. והנראה לפענ"ד כתבתי.

נאם יאיר חיים בכרך

אדם, כמו שכתבו התוספות נבא בתרא מד: ד"ה דלא לדעת יש אומרים על דכתבין בכל שטרי שהקנה לו ד' אמות קרקע שלו).

ועדיין יש לדקדק במה שכתבתי שאין על המעכב הקבורה שום לאו דלא תלין, איך מקשה הש"ס ביבמות בפרק (הבע"י) [הערל] [עט]. על מה שנאמר בקרא ותקח רצפה בת איה וגו' והא כתיב לא תלין נבלתו וכו' והוצרך לתרץ מוטב שתיעקר וכו', והלא לא היו בני שאול המומתים מוטלים עליהם לקברם. ויש לומר דמקשה על דוד שעל פיו נהרגו והוא מסרם לגבעונים והווי להו כהרוגי בית דין דעל הבית דין מוטל לצוות לקברם בו ביום, הכי נמי

סימן קמ

בחור"מ סימן של"ג [סעיף ג בהגה] גם ביו"ד סוף סימן קע"ז [סעיף לו] גבי מתעסק.

נראה לי שאין בדבריו כלום שכבר רבו הדעות דמותר אפילו ביותר מג' שנים, שכן כתבו התוספות [נבא מציעא י. ד"ה כין] והמרדכי [שם סוף רמז שמן] זכרו בבאר שבע והביאו בש"כ שם סוף ס"ק י"ז. ועוד דידוע שהחזונים אינם על הרוב בעלי משא ומתן ובעלי יכולת ומוכרחים להשכיר עצמן לש"ץ, ואם כן אפילו להתקשר אף לזמן מרובה שרי, וכן כתב הש"כ שם ס"ק ט"ז. ועוד יש לומר דדווקא פועל דהוה ליה ביתר מג' שנים עבד לאדם לפעולתו והווי ליה עבדים לעבדים, * ואפילו מלמד דאוסר בהגהות מרדכי [שם רמז חס] מכל מקום על כרחך אין

* שאלה

חזן שנתקבל בק"ק על ידי כ"ג אנשים כנהוג על ג' שנים, ומצא חן בעיניהם ובקשו ממנו שיתקשר באלה ובשבועה שלא יסע מהם לק"ק אחרת תוך יוד שנים, ונתרצה להם בתנאי שגם הם יקבלוהו עוד על ג' שנים ויוסיפו לו על שכרו ונתרצו לו, ונשבע להם הש"ץ, וגם הפרנסים קבלו עליהם בשבועה שלא ידחוהו תוך ו' שנים רק שאצל זה לא היו רק פרנסי העדה בלי בעלי בתים. ואחר ג' שנים נתקבל הש"ץ בק"ק אחרת והרכו לו מהר ומתן, ואמר כי לא חלה שבועה שלו מפני דהווי ליה לעבור על המצוה בפועל שהשכיר עצמו ליותר מג' שנים [עייין תשובה (ק"ג) [קן]], דלכן קיימא לן פועל יכול לחזור בו כמו שכתבו טור ושו"ע

76

* שאלה חזן וכו'. נ"ב. לענין איסור השכרה במלמד יותר מג' שנים מבואר בהגהות מרדכי [נבא מציעא רמז חס] דהיינו כשמשכיר עצמו להיות בבית בעל הבית בקבע ולהיות סמוך על שלחנו, גם ברמ"א סימן של"ג סעיף ג' כתב ומהאי טעמא אסור לפועל או מלמד כו' להיות בבית בעל הבית כו'. על כרחך נשמע מזה דאף לענין חזרה יכול המלמד לחזור אף תוך ג' שנים כשאינו דבר האבד, ואף שאינו נשכר בבית בעל הבית מכל מקום לענין איסור השכרה יש חילוק כנ"ל דאם אינו משכיר את עצמו להיות בבית בעל הבית ליכא איסורא ואף ביותר מג' שנים (ברוך טעם).

* ואפילו מלמד דאוסר וכו' שנוטל רק שכר שימור ופסקי טעמים דאינם מצות ה' ועבודתו יתברך, משא"כ החזן שכל עצמו אינו רק להוציא ציבור ולעבדו בפלחן הראוי וכו' ומשמח אלהים ואנשים לא נקרא בכך עבד לעבדים. עייין שבות יעקב חלק א' סימן ו' [שאינו מסכים לחילוקו של רבינו בין מלמד

היתר בשכר שנוטל רק שכר שימור ופסקי טעמים דאינם מצות ה' ועבודתו יתברך, משא"כ החזן שכל עצמו אינו רק להוציא ציבור ולעבדו בפלחן הראוי, ואפילו נכלל בשכרו מה שמשורר ובכהאי גוונא ועל כן נגבה חציו לפי הממון כמו שכתב מהר"ם פדואה הביאו הב"י באור"ח סימן (נ"ג) [נה] [נד"ה כתוב בהגהת מיימון] גם רמ"א שם בהג"ה [סימן נג סעיף כג], מכל מקום הואיל שמכבד בקולו ה' מהונו ממה שחוננו ומשמח אלהים ואנשים לא נקרא בכך עבד לעבדים. (וצ"ע ברב ושמש העושה צרכי בית הכנסת).

ואם תמצוי לומר דהוי ליה ספיקא דדינא, הוה ליה ספק איסורא דתקיעת כף ולחומר. וכן נראה לי שאסור לכל פועל לחזור בו אם נשכר על זמן רב או מעט בתקיעת כף, [כי אין זה לא תעשה אפילו מדרבנן, ואיך יעבור תקיעת כף]. אע"פ שקנין לא מהני לדעת הש"כ [ח"מ שם ס"ק יד] שהשיג על הריטב"א, מיהא יש לומר דלא נחלקו ריטב"א וש"כ רק בענין חזרת פועל על זמן קצר ועל מה שאמרו [בכא מציעא עו]. חוזר בו ואפילו בחצי היום, דהא דמצי לחזור בו אינו רק קולא שהקילו משום דשכיר דמי לעבד, משא"כ ליותר מג' שנים גם הריטב"א יש לומר מודה דיכול לחזור אפילו בקנין, משא"כ בתקיעת כף.

אבל מה שרצו הקהל למעט סיפוקו נראה לי שאין בכחם שהרי נשבעו לו שלא ידחוהו, ואפילו לא נשבעו רק קבלוהו סתם וכבר היה לו שכר קצוב מקדם, ודמי למה שאמרו בבבא מציעא דף ק"א [ע"ב] נקטוהו בכובסא דלשבקיה לגלימא דאם בידם לקפח שכרו היינו דחיותא. ומה שהרגישו המון עם לומר שאין שבועת פרנסים ומנהיגים חלה מפני שראוי להיות קבלת ש"ץ על ידי כ"ג אנשים, יש לומר שאין זה מנהג פשוט רק בקבלתו מתחילה, לא אם קבלוהו שוב שנית. ואם תמצוי לומר שלא יפה עשו מכל מקום אחר שהם מנהיגי הק"ק לא יכולין בעלי בתים לעבור על שבועתן כגון אם נקצב לו שכר טבילת נשים כך וכך או משחיטה, כל שכן לומר שעל כן שבועתן בטילה. וראיה משבועות נשיאי עדה לגבעונים, אע"פ שגם כן ודאי שלא כהוגן עשו וכמו שנאמר [יהושע ט, יד] ואת פי ה' לא שאלו, מכל מקום אם עשו לזה איסוף גדול אפשר כי קצת מבני ישראל השכילו ועמדו על הדבר, ודוק כאשר באמת הרגישו ואמרו [שם טז] אולי בקרבי וכו', ואע"פ שהיה שבועה בטעות מכל מקום חשו לו ולא עברו, הכא נמי. נראה לי.

יאיר חיים בכרך

סימן קמא

שאלה ששאלת

פלוני דפקר ביין נסך ובקשו הקהל לענשו בממון ולעשות כרוז עליו, והרב מ"ץ שלהם מיחה בידם באמרו דאיכא למיחש דפקר טפי ויאכל גם כן דבר איסור ויצא חוץ לדת, וקולר העון יהיה תלוי בקהל שהביאו לידי כך.

[תשובה]

הנה לכאורה צדקו דברי הרב זכר לדבר מה שכתב הרמב"ם [סנהדרין פכ"א ה"ה] הובא בשו"ע בחור"מ סימן י"ז סעיף ג' שאין בנו כח להעמיד משפטי הדת על תילם, ובכהאי גוונא כתב מהר"י וייל [שו"ת סימן קנז] הובא בהג"ה ביו"ד סוף סימן של"ד שנהגו להקל מלמחות

לש"ץ, ופסק שאף ש"ץ יכול לחזור בו ע"ש. ועיין שו"ת עמודי אור סימן ס"א אות י"א מה שכתב על דברי המחבר (בית זוד).

ועיין עוד בקצות החשן סימן שלג ס"ק ז שחלק על דברי רבינו שפיסוק טעמים אינם מצות ה' ועבודתו, וכתב שחלילה לומר כן ע"ש. וכן כתב בהגהות כסף הקדשים מהגאב"ד בוטשאטש על גליון השו"ע שם.

בעוברי עבירה וכו', ריש סימן י"ב]. גם אנ לעולם תהא שמאל פרחיה וגו', וברוב מפני הסכנה. ועוד לתלמיד חכם ליענ תרומה שלא מן הנ הארץ עבירה רבה. מפורש באורייתא מו ל. אף דתוכחה מצור למישמע דראוי לנו מחשש קלקול חברי התחיל בקלקלה

אבל כד מעינת בע המורה לא וחוששני לו מחטא ללבוש קנאת ה' צב יבא לקבל תשובה ו לזה ח"י יוסיפו בני בעיניו, גם הדיין יחו יצדיק צדיק וירשיע טרף משיני רשעי ומשפטי ה' בטלים.

פשע כלל חיישינן ב [וכו'] וניחא לתלמיז וכו', ומה שאמרו מ כן חבירו לא פשע י מאחר דידע שלא יקו כלל להוכיחו כי תנ חבירו למוטב. ומה שם] שאין בנו כח וכ דינים ועדים דאין ב שנאמר ועמדו שני ד כמו שכתב הסמ"ע ו] שכתב (מהר"ם) [כ מלמחות בעוברי עבי סכנה של המוחים [כ מהר"ם מלובלין [סימן של בעלי עבירה. ו] שאמרו [פסחים נג.] אי למימר [שם ע"ב] דב ממסנא דמטיל מי

ספר קצות החשן

והוא
ביאור נכבד ויקר. אשר איזן וחיקר.
הרב המובהק החכם השלם
מוהר"ר ארי' ליב שי"ן בהמנוח מוהר"ר יוסף הכהן ולה"ה
צדיק תמים היה בדורותיו.
על שו"ע הו"מ ישא מדברותיו.
תלתלים סדורות קווצותיו.

חלק שני
סימנים קלג - תכד

יצא לאור לראשונה בלמברג בשנת תקנ"ז
ועתה יוצא לאור בסדר חדש באותיות מאירות עינים
מוגה מדפוס ראשון עם תיקונים, מראי מקומות ומפתחות
ועוד מעלות רבות כמפורט במבוא

נ"י

עיה"ק ירושלים תובב"א
שנת ה'תשנ"ט לפ"ג

כחצנו שם דהריטצ"א נמי ס"ל כשקיצל כל שכרו לאינו יכול לחזור, ומשום דפועל אינו בחזרה אלא באמירה בלא קנין רק שהמחיל במלאכה בזה הוא דיכול לחזור ומש"ה כשקיצל שכרו כבר נמי אינו בחזרה. אבל לדעת מוהרי"ק דאפילו קיצל כל שכרו דכבר נקנה כמו בקנין כיון דעבד עברי נקנה בכסף א"כ מאי אולמיה דקנין טפי מכסף. ואפשר דקנין לטפוי קא אחי וכמ"ש הב"י (סוף סעיף ה') טעם זה נשם הריטצ"א (שו"ת סי' קי"ז), אבל במה שקיצל כל שכרו אינו מוכח מלתא דטפויי אלא שהור"ך למעות קיצל מעומיו, ועיין מ"ש בסק"ה.

אמנם מה שכתב מוהרי"ק דאפילו אין לו לשלם יכול לחזור, הנה לפי מה שכתבתי מתשובת מיימוני נראה דגם פועל שחזר בחצי יום נמי מדין גרעון כסף אחינן עלה, ע"ש בספר קנין סי' ל"א וז"ל, והא פועל יש לו דין עבד עברי דמהאי טעמא אמרינן פועל יכול לחזור בחצי יום דילפינן לה מעבד עברי דיוצא בגרעון כסף, דכל קולי דעבד עברי היצין לפועל מקל וחומר השתא עבד עברי דעבד איסורא ועבר על פי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כה, נה) ולא עבדים לעבדים וגופו מקילין ביה בכל שכן פועל (כדפרישית) [כדפריש"ת] צפ"ק [דב"מ] (י, א) עכ"ל. וכיון דאינו אלא בחזרת גרעון כסף א"כ ר"ך ליתן מעות או שיה כסף, ומשום דסתמא דמלתא שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף מש"ה אמרו דפועל יכול לחזור אפילו בחצי יום משום דהיינו גרעונו השכירות שיש לו (בעד) [ביד] צעל הבית, אבל זה שאין לו לא כסף ולא שיה כסף אין לו גרעון. ועוד דכיון דאין לו לשלם אין לך דבר האבוד גדול מזה. ומ"ש צפ"ק (סקט"ו) דכיון דיוכל להיות שיתעשר אח"כ לא היה דבר האבוד ע"ש, הנה מצינו גבי אכל כי האי גוונא הוא ליה דבר האבוד, והוא בטור ושו"ע יו"ד סימן ש"פ (סעיף ה') ע"ש שכתבו אי מסיק חזי באחריני והאידיגא משכח להו ובתר הכי לא משכח להו שרי לשרוי עליהו ע"ש, והוא מדברי הרמב"ן (במורה האדם) ע"ש, והתם נמי אפשר דמשכח להו אח"כ או שיפרעו בעצמם, אלא כיון דהשתא ודאי ואשראי ספק אחי מש"ה הוא ליה דבר האבוד, א"כ ה"נ דהשתא צעל הבית יכול למשכח חזי ידידיה ע"י השלמת מלאכתו ובתר הכי לא משכח ובפרט דלא שכיח שיתעשר א"כ הו"ל דבר האבוד א"כ נראה דאינו חוזר.

ועיין בתוס' פ"ק דמל"ע א (י, א ד"ה כי לי בני ישראל עבדים) שכתבו דוקא עבד הוא דאסור להשכיר עצמו משום שאינו בחזרה ואינו יוצא קודם זמנו אלא צטטר שחרור עובר משום עבדי הם, משא"כ פועל דיכול לחזור בחצי יום ע"ש. ולפי מ"ש בתשובת מיימוני דפועל דחזר היינו משום גרעון כסף, א"כ מאי שנא פועל מעבד עברי דהא עבד עברי נמי יוצא קודם זמנו צעל כרתו דאדון מדין גרעון כסף, אלא משמע דפועל אפילו אין לו גרעון כסף וכגון שקיצל כל שכרו ואין לו לשלם וכדברי מוהרי"ק, וא"כ נראה מדברי תוס' כדברי מוהרי"ק ודו"ק:

7 (1) שלש שנים. עיין בשו"ת חות יאיר סי' ק"מ בחזן שנתקשר עם הקהל בתקיעת כף לששה שנים והחזן רוצה לחזור משום דאין תקיעת כף חל לפי שנצטע לעבור על המצוה. וע"ש שהעלה דדוקא פועל דהו"ל ביותר מג' שנים עבד לעבדים, ואפילו מלמד לאסר בהגהת מרדכי (ב"מ סי' תנ"ט ח"א), מכל מקום ע"כ אין לו היתר בשכר שנוטל רק שכר שימור ופסקי טעמים דאינס מלות ה' ועבודתו יתברך, משא"כ החזן שכל עצמו אינו רק להויתא ליבור ולעבדו כפולתן הראוי, ואפילו נכלל (בתוכו) [בשכרו] מה שמשורר וצב"ג וע"כ נגבה חציו לפי ממון כמ"ש מוהר"ם פדווא (סי' מ"ג) הביאו (צ"י)

ולא נהירא דודאי כל שנשתעבד גופו לא הוי קנין דברים וכמו שכתבתי דדברי הראב"ד שם, ע"ש פ"ד משלוחין שכתב הרמב"ם האומנין שנשתתפו באומנות אע"פ שקנו מידן אינן שותפין. וכתב עלה הראב"ד ז"ל, א"א ורבותי הורו שאדם יכול להקנות את עצמו לחבירו בקנין כדין עבדים וכשם שמצינו באומנות יקדשו ידי לעושיהן (מדרים פה, ג) עכ"ל. ומבואר מדבריו שכתב כדין העבדים דאפילו היכא דלא משעבדי זה לזה אלא אחד משעבד גופו לחבירו נמי מהני בקנין כמו בעבדים, וגם אפילו בריוח דלהבא כיון דאחי עלה מדין עבדים וזה ברור. והא דכתבו

הפוסקים האי סברא בשותפין משום דמשעבדי אהדדי, אינו אלא לענין פועל שחזר בחצי יום, אבל בשותפין דהו"ל פועלים זה לזה ומשתעבדי אהדדי אינו בחזרה וכמ"ש במוהרי"ק שורש (קפ"ב) [קפ"א] בשותפין לענין חזרה דפועל ע"ש, אבל לגוף השעבוד אין ר"ך טעמא דמשעבדי אהדדי כיון דהו"ל כדין עבדים וכמ"ש. והרמב"ם נמי מודה לזה דמהני קנין לשעבד גופו כדין עבדים, אלא משום דס"ל דשותפין לא משעבדי גופיהו אהדדי, וכמ"ש צפ"ק משנה שם (ה"א) על דברי הראב"ד ז"ל, כוונתו לומר כשם שהעבד משעבד לעשות מלאכות שלא באו לעולם כיון שגופו הוא בעולם כך השותפין משעבדי זה לזה, וי"ל דלא דמי משום דהתם משעבד גופו צהדיא אבל כאן אין שניהם משעבדים זה לזה בפירוש והו"ל כמוכרים זה לזה דבר שלא בא לעולם דלא קנה עכ"ל. ומבואר דאם שעבד בפירוש לא הוי קנין דברים כיון דמשעבד גופו והו"ל כדין עבדים, וא"כ הא דכתב הרמב"ם ספ"ה ממכירה וקנינו מפלוני שילך בטמורה כו', היינו נמי משום דלא משעבד ומקנה גופו לזה ולא הוי הקנין אלא על הליכתו ומשום הכי הו"ל קנין דברים, אבל כאן גבי פועל דמשעבד גופו בסתם א"כ לא הוי קנין דברים.

ובשיטה מקובצת פרק האומנין (ב"מ עה, ב ד"ה השוכר ז"ל, ודעת מורי הרב שאין כל דיני משנתנו וגמרא דעלה אלא צמי ששכר פועלים באמירה בלא קנין, שאם נתחייבו פועלים בקנין הרי המלאכה מוטלת עליהן ואפילו נאנסו חייבין להשלימה על ידן או ע"י אחרים או לשלם מה שהפסיד צעל הבית, וה"ה כשקבלו כבר כל שכרן, הריטצ"א (החדשים שם ד"ה להיבא) עכ"ל. וכיון דפסק בשו"ע דאפילו קבלו כל שכרן יכול לחזור ולא גרע כסף מקנין דעבד עברי נקנה בכסף, א"כ ה"ה בקנין דיכול לחזור דאע"ג דלא הוי קנין דברים ומשעבד גופו אפ"ה התורה אמרה עבדי הם ולא עבדים לעבדים.

(1) ואין בידו לשלם. מוהרי"ק שורש קפ"א כתב על דברי השגות הראב"ד פ"ד משלוחין הלכה (ה"ג) שכתב והורו רבותי שאדם יכול להקנות עצמו בקנין כדין העבדים, והראב"ד בחזרה מדה אומנין שנשתתפו לדין פועל. והעלה דמש"ה מדה לה בהשגות לדין עבדים דאין עבד עברי יכול לחזור צו לאינו קונה עצמו אלא בגרעון כסף או צטטר ובשנים וביובל, אבל פועל יכול לחזור צו ואפילו קיצל כבר דמי שכירותו ואין המעות בידו לשלם לצעל הבית ואפ"ה יכול לחזור צו והמעות חוב עליו, משא"כ בעבד דאינו קונה עצמו אלא בגרעון כסף כשהשיגה ידו כדי גאולתו שמגרע פדיונו ויוצא וקונה עצמו בכסף ישיב לצעליו כי כסף מכניס וכסף מוציא, ומש"ה מיימי ראייה בהשגות מדין העבדים ולא מדין פועל לאחויי ראייה דאי איכא קנין דאינו יכול לחזור צו, אבל בשותפין מיימי בלא קנין רק תנאי צעלמא (ובהכי) [ובהא] מודה לכאורה דיכול לחזור צו עכ"ל. ונראה מדבריו דס"ל כדעת הריטצ"א הוצא צפ"ק דבקנין אינו חוזר, וכבר

מוכח דדעת השו"ע דגם בקנין יכול לחזור צו

19טל
שכר ד' יום
שכר ד' יום
יכול לחזור צו
כשאין צו
לחזור את
המעות

חזן שהשכיר
עצמו ליותר
משלש שנים
יכול לחזור
צו, ואם נשבע
ע"ז אסור
לחזור צו

[דרכי משה] באו"ח סימן (כ"ג) [ג"ג] [אוח ט'] והרמ"א סס (ספ"ף כ"ג), מכל מקום הואיל שמכבד בקול ה' מהונו ממה שחננו ומשמח אלקים ואנשים לא נקרא בכך עבד לעבדים. וז"ע ברז ושמש העושה צורכי בית הכנסת ע"ש.

לו יומר ממה ששכר עמו ח' דיגרין ליום דהיינו ד' דיגרין לחצי יום כיון שהפועל חוזר ולא ידעתי ממ"ל לטור הא ע"ש.

ולענ"ד נראה דכרי הטור נכונים לפי מ"ש בתשובת מיימוני לספר קנין סי' ל"א ז"ל, והא פועל יש לו דין עבד עברי דמהאי

ולענ"ד לא נהירא דכריו בזה, דמ"ש דפיסקוק טעמים אינן מנזות ה' ועדמותו, חלילה לומר כן דאין זה עבדותו יתברך, דהא חזינן דבגדרים דף (ל"ו) [ל"ז] [ע"א] ס"ל לרב דאסור ליקח שכר פיסוק טעמים והוא בכלל מה אני בחנם, וכחז שם הר"ן (ד"ה ורבי יוסף) דס"ל לרב דהוי דאורייתא. אלא דאנן דק"ל כר' יוסף דשרי שכר פיסוק טעמים ומשום דס"ל דפיסקוק טעמים אינו דאורייתא אלא מדרבנן וע"ש, וכ"כ שם הרא"ש (ד"ה שכר פיסוק טעמים) וע"ש, וא"כ לא גרע מחפלה דחפלה נמי אינו אלא מדרבנן לדעת רוב הפוסקים. ומוכח מזה כיון דמלמד חוזר דלע"ג דהוא עושה עבדות ה' עבד ה' מיקרי אבד מנה שהתקשר לאחרים אינו עבד שלהם ויכול לחזור, וא"כ ה"ה בחזון וזה ברור.

ד. ביצר דין הפועל שחוזר בו אחר שהתחיל שמיין לו מה שעשה ונוטל (צ"ן הוקרה המלאכה (ח) או הוזהר ודוקא שחזר סתם אבל אם חוזר מכה יוקר אין שומעין לו) (טור בשם ר"י) ואם קבלן הוא שמיין לו את שעתיד לעשות (ע"ל סימן קע"ו סכ"ג) בין שהוזהר בעת ששכרו בין שלא הוזהר בין שהוזהר המלאכה אחר כך בין שלא הוזהר שמיין לו מה שעתיד לעשות ביצר קבל ממנו קמה לקצור בשתי סלעים (או שקבל על עצמו לעשות כך וכך חציות של י"ן) (מ"ה סימן שמ"ט) קצור חציה והגיה חציה בגד לארוג בשתי סלעים ארג חציו והגיה חציו שמיין לו מה שעתיד לעשות אם היה שוה ו' דיגרים נותן לו שקל או יגמרו את מלאכתן ואם היה הנשאר יפה שני דיגרים אינו נותן אלא סלע שהרי לא עשו אלא חצי מלאכה. הגה: ובעל הבית החוזר צו דינו כקצנן שידו על התחמונה (טור).

טעמא אמרינן פועל יכול לחזור בחצי יום דילפינן לה מעבד עברי דיוצא בגרעון כסף, דכל קולי דעבד עברי יהצין לפועל מקל ומומר השתא עבד עברי דעבד אסורא ועבר על כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כה, נה) ולא עבדים לעבדים וגופו קניו מקילין ציה כל שכן פועל (כדפרישית) [כדפירש] צפ"ק [דצ"מ] (י) (ב) עכ"ל. וכיון דהוא מדין עבד עברי שיוצא בגרעון כסף ובעבד עברי קי"ל דמתחשין להקל מצדו אף פ"ק דקידושין (ב) (ו) וכ"כ הרמב"ם ס"ב מהלכות עבדים (ה"ט) ז"ל, כ"ל הרי שנמכר במאה והרי הוא עמה שזה מאחיס אינו מתחשב עם אדוניו אלא לפי מאה, נמכר במאחיס והרי הוא שוה מאה מתחשב עמו על פי השנים. הנותרות ע"ש, והוא מש"ס קידושין סס דף כ', וא"כ ה"ה צפועל אם הוקר ושוה עכשיו יומר יוכל לחזור בחצי יום ומתחשב עם בעל הבית לפי דמים ששכרו ואם הול מתחשב על פי שנים הנותרות וזה נכון. ומ"ש הש"ך שלא מלא כן בשום פוסק יומר, מלאמי כן בתשובת מיימוני לספר קנין סי' ל' גבי מלמד החוזר ז"ל, אך אם ימלא מלמד אחר בפחות יכול להכניסו תחתיו ובעל הבית יתן לו כל שכירותו לצד מה שצריך ליתן למלמד שני הכנסת תחתיו, וכן פירש רבינו שלמה בפרק האומנין דבתשנה (צ"מ עו, א ד"ה ואם בעל הבית), ושלוש שמעון בר'

ה. במה דברים אמורים בדבר שאינו אבוד אבל בדבר האבוד כגון פשתן להעלות מהמשרה או ששכר חמור להביא חלילין למת או לבלה וכיוצא בהם אחר פועל ואחר קבלן אינו יכול לחזור בו (משרתת או עבד של בעל הבית מקרי דבר האבוד דבעל הבית לא יכול לעשות מלאכה צעמנו ועל ידי זה נאבד שלו) (מ"ה סימן שכ"ט) אלא אם בן נאנס כגון שחלה (הוא או אשתו וצניו) (מ"ה סימן שכ"ט) או ששמע שמת לו מת (ל' הטור). ומיהו אינו צריך לשלם להם כל שכרם רק מה שעשו וידם על העליונה (טור סס והר"ש ורש"י ושאר פוסקים ע' ס"ק כ"ה) ואם (ט) חזר בעל הבית וקבלן לאחר שעבר האונס סתם וחזרו ועשו אחר כך מלאכתן

אזכרהם וזללה"ה וע"ש. וכן הוא בתשובת מוהר"ם דפוס פראג סי' שפ"ו. ומבואר דכל שנמלא מלמד אחר דמו לא הוי דבר האבוד ואיתא בחזרה דלזו נותן לו כל שכרו ואינו מנכה רק מה שצריך ליתן לשני. ואין לחלק בין היכא שהכניס פועל הראשון לשני דלזו הוי משום שליחות ובין היכא דבעל הבית צריך לשכור את השני, דודאי אין בזה משום שליחות כיון דבעל הבית לא שכר אלא הראשון, אלא כל שנמלא מלמד אחר דמו לא הוי דבר אבוד ואיתא בחזרה אינו מתחשב אלא לפי דמים שיתן לשני, ולכן נראה עיקר כדברי הטור:

(ח) או הוזהר. כתב הטור (ספ"ף ב') דאם שכרו צ"ן דיגרין והוזהר שיכול לגמור חצי היום הנשאר צ"ן דיגרין צריך ליתן לו ששה דיגרין ואינו מעבד צידו אלא שני דיגרין. וכחז הב"י, מ"ש רבינו וה"ה נמי אם הול פשוט הוא דמהוקר נלמד להול ע"כ. ובש"ך (סקי"ט) חולק וכחז עלה ז"ל, ולא מנאמי כן בשום פוסק יומר, וגם צאמת לא נהירא (ו) לפענ"ד דלמה יתן לו ששה דיגרין, נהי שיכול לחזור ואין ידו על התחמונה וצריך ליתן לו כפי מה ששכר עמו ולא צ" דיגרין כפי מה שהול, למה יהיה יד פועל על העליונה לענין שיתן

(ט) חזר בעל הבית וקבלן. והוא מדברי הרא"ש (צ"מ פ"ו סי' ו') שכתב כן לתרץ הא דמוכח מפרק האומנין (שם עו, ב) דאם נאנס אין צריך לשלם אלא כפי מה שעשה, ובפ"ק דקידושין דף י"ז (ע"א) גבי עבד עברי חלה שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים, לזה כתב דשם גבי עבד מיירי שחזר וקבלו סתם לאחר שעבר האונס לכן אינו מנכה לו. ועוד כתב בשם מוהר"ם שמתלק צין הקדים לו שכרו,

(ה) רש"י פירש כן לגבי חזר בעה"ב, אמנם להלכה שגם כשפועל חוזר ידו על העליונה ממילא הדין כן גם בחזר הפועל.

(ד) בחשובת מהר"ם בר' ברוך סי' ע"ב מוכח דהיכא דנשבע על יתר מג' שנים הוי נשבע לבטל המצוה ע"ש ודו"ק. מהרש"ם.

שכר פועלים
בח' חזרו
בחצי היום
וחחלה
חלצבתו
ויכול לשכור
על חציו
החוזר בב'
האם נותן
להם ד' או ו'

פועל
ואח'
בעה'
האם
החזר
עבד.
החזר
החזר
שאינ'
לו ה'
כשנ'
החזר

בנין ציון השלם

שאלות ותשובות וחידושים

בשלושה חלקים

בנין ציון

בנין ציון החדשות

קובץ תשובות

מתוך ספרים וכתבייד

מאת

גאון ישראל וקדושו רשכבה"ג מורנו ורבנו

רבי יעקב יוקב עטלינגר זיע"א

אב"ד אלטונא ומחבר ספרי

ערוך לנר

סודרו ונערכו מחדש עם

ציוני מקורות ומילואים

מבוא ומפתחות

ע"י

יהודה אהרן בלאאמו"ר מו"ה ברוך הלוי שליט"א הורוויץ

הוצאת דבר ירושלים

זכרון צבי

ע"ש ר' צבי לנדי ז"ל מלונדון

פעיה"ק ירושלים תוכב"א תשס"ב לפ"ק

שנאמר לשבת יצרה וזה אי אפשר בלעדה א"כ עלי' מוטל רק אם ירצה האיש לישא אותה להנשא לו ועל זה אמרינן מצוי בה יותר מבשלוחה אם יבא האיש לקדשה אבל היא לא צריכה להשתדל להנשא משום שבת שאין דרכה של אשה לחזור אחר איש ואין זה מענין לשבת יצרה ולזה אמרינן דרשות לה לישב בלא איש או להנשא לסריס אכן זה דוקא לענין אשה אבל לענין עבד כיון שאיש הוא ודרכו לחזור אחר אשה א"כ בו נכלל במצות לשבת יצרה להשתדל לישא אשה ולכן שפיר אמרינן דהאדון צריך לשחררו לקיים מצו' זו דשייכת בו כיון שהיא ג"כ באשה רק בהחילוק שחלקנו שעליו מוטל החיוב להשתדל לישא

ועלי' רק החיוב להנשא אם ירצה הבעל לישא אותה ועל כן ל"ק ג"כ הקושיא שהקשה מעכ"ת נ"י ושהקשתי ג"כ בספרי וכעת מצאתי שגם בפ"י הקשה כן דאי מצות שבת באשה מאי פריך כמאן כריב"ב הרי גם לרבנן איכא חיוב דז"א דלשחררה ולהביאה לידי חיוב זה אין בה בכלל לשבת יצרה דזה הוי כמו לחזור אחר איש דאין דרכה של אשה בכך משא"כ בעבד דדרכו של איש לחזור אחר אשה לכן שייך אצלו החיוב משום שבת לשחררו כדי שיכול לקיים מצו' זו כנלענ"ד,

הקטן יעקב.

סימן קכד

ב"ה אלטאנא, בחדש סיון תר"ח לפ"ק. לק"ק אמשטרדם.

76 מה ששאל מעכ"ת נ"י להביע דעתי בת"ח צדיק היושב על כסא הוראה ויש לו בנות אכן לא זכה להעמיד בנים שג' בנים שילדה לו אשתו זה אחר זה מתו ואחר שבספר חסידים סי' רמ"ז² וסי' תע"ח כתב שיעזוב העיר שדר בה אם יעשה כן שיש לדאוג שאם יעזוב הרבנות שמא יבא לשם שאינו הגון כ"כ ובפרט שהוא עשיר ואין צריך לישא פנים מכל וכל.

תשובה הן אמת דליכא בזה משום אין אומרים לאדם חטא בשביל שיוכה חבריך דבין לפי מה שחלקו התוספ' בשבת (דף ד') ועירובין (דף ל"ב) לחד תירוץא דלא אמרינן כן רק בפשע ובין לפי מה שחלקו לאידך תירוץא דלא אמרינן כן רק לגבי זכות יחיד ולא לגבי זכות רבים ובין לפי מה שחילק הריטב"א בעירובין (שם) דלא אמרינן כן רק לענין לפטור מחטאת אבל לא לענין לזכהו בעשיית מצו' ע"ש לכל הנך חילוקים לא שייך משום א"א לאדם חטוא וכו' אם נאמר שהרב ישאל על מקומו משום זכות הרבים התלוי בזה אף אם אצלו יחשב לחטא כיון דאין פשיעה מצד הזוכים וגם יש זכות הרבים ואף שלפי הגהת הרי"ף שהביא המג"א (ס"ס ש"ו) לא התיר לעשות איסור אפילו בשביל הרבים וכאן יש חשש איסור לפי מש"כ הספר חסידים שגורם לבניו שימותו הרי כבר כתב המג"א שכל הפוסקים חולקין עליו ועוד דהכא אין כאן מעשה איסור אלא שב ואל תעשה. אכן גם בעיקר החשש שהזכיר הספר חסידים שיש לומר

דהמקום גורם ושעל כן יצא מן המקום לא הוזכר זה בשום מקום בגמרא דאף דליש אומרים בר"ה (דף ט"ז) שינוי מקום גורם קריעת גז"ד וילפי כן מאברהם הרי לרבי יצחק דלא חשיב רק ד' דברים ולא שינוי מקום לא ס"ל כן אלא דשאני אברהם משום זכותא דא"י והלכה כמותו דלפי מש"כ המהרש"א בח"א ביבמות (דף ס"ד) ע"כ סתם גמרא דשם ס"ל כן ולא כ"א ע"ש ואף דהרמב"ם ה' תשובה (פ' ב') הביא ג"כ דיגלה ממקומו הרי שכתב הטעם דאמרינן גם במקום אחר דגלות מכפר עון אבל לא ששינוי מקום ישנה מזלו להיות לו בנים ומשום כפרת עון א"צ שהרי אין מיתת בנים סימן לעבירה דהרי אמרינן בכרכות (דף ה') שייסורין של אהבה הן למי שעסק בתורה ובג"ח וכן משמע שלא חששו חכמי הגמרא לזה שהרי אמרינן (סוף מ"ק) דבי' רבה שתין תכלי וכל שנחתו ארבעים שנה ולפי מה דאמרינן (סוף הוריות) מלך כ"ב שנה הרי שתכלי אילו רובם או כולם היו בעת שמלך ואעפ"כ לא גלה לעזוב נשיאותו משום זה עד שלבסוף ימיו ערק מפני גזירת מלכות כדאמרינן פרק השוכר את הפועלים אבל מה אעשה שספר חסידים רוב דבריו דברי קבלה ובכמה מקומות מתנגדים להגמרא ואעפ"כ רבים חוששים להם³ וגם הרבה פעמים הנסיון מעיד על דבריו ולכן ע"פ דין הגמרא לא ידעתי חיוב לצאת מן המקום אבל אין בידי להשיב את דעת מי שלבו נוקפו שלא לחוש לדברי ס"ח ובפרט דחמירא סכנתא מאיסורא אכן בלא"ה כבר אמרו רז"ל שיש שלא זכו לבנים בילדותם וזכו לבנים בזקנותם ורחמי שמים מרובים כנלענ"ד,

הקטן יעקב.

לקבלם. והחזיק בדבריו הח"ס (יו"ד קל"ח) אם כי מצד אחר, שלא ריה"ח חתום עליהו וכדמוכח ממה שכתב הוא עצמו סי' תס"א, ועל כל אלה יצא לדון הדברי חיים מצאנו ח"א אהע"ז סי' ח' ידוע שריה"ח היה רבו של הסמ"ג ואור זרוע אשר כל

2. עיי"ש "כל שמוליד באותה מדינה שימותו בניו אין לו להיות באותה מדינה".
3. ידועים דברי הנודע ביהודה אהע"ז סימן ע"ט, אך הוא איירי בצוואתו שכתבה רק לזרעו ואם היה כותבם לכל ישראל א"א

(19)

Kalfon, Mosheh, ha-Kohen, 1874-1950

— ספר

שואל ונשאל

חלק חמישי

או"ח. יו"ד. אה"ע. חו"מ

מכיל הרבה שאלות ותשובות [אמ"ת סימנים] אשר ביארתי וביררתי כפי דעתי הקצרה. לפעמים מה שבא מעשה לידי או מה שנסתפקתי בלי מעשה. ולפעמים מה שנשאלתי מאחי וריעי החכמים אשר כגילי. ולפעמים מה שאני מסתפק ושואל לזולתי. וקראתיו שואל ונשאל כשמו כן הוא לפעמים שואל ולפעמים נשאל. גם רומז שאיני ראוי להיות רק שואל ועל כל פנים נשאלתי והוצרכתי לכתוב הנראה לעניות דעתי [גם שואל נשאל גימטריא חשת"י וכן שמותיי עקיבה. משה. כלפון. גימטריא חשת"י בדיוק] ומה' אבקש עזר יעזרני על דבר כבוד שמו לבל תצא תקלה מתחת ידי. אמן;

הכו"ח ביום ו' תמוז התרפ"ה

ע"ה כ'לפון משה הכהן סילט"א

שנת עליון שמ"ת מעונר לפ"ק

רנ"א סי"א שכתב להדיא דרבי נצטער שהיו שני בצורת ומה שיקחו העמי הארץ יחסר לתלמידי חכמים והוא מהריטב"א ז"ל ע"ש. והוא קרוב למה שכתבתי בענייני ואין כאן מקום להאריך כעת ;

סי' ה'

→ **ד** שאלה. רב וגדול בעיר שלא רצה לשרת עוד במשרתו אשר

נמנה עליה לראב"ד שבעיר. אם מחוייבים הצעירים ממנו לקבל את המינוי הנז' או פטירי ועטירי לגמרי ואין החיוב חל רק על אותו הרב הגדול. וכן אם החיוב מוטל על הקהל קדוש להביא רב גדול כמוהו ממקומות אחרים. או אין החיוב מוטל רק על הנמצא בעיר ?

תשובה. הא ודאי דהרב הנז' הוא המחוייב וכמ"ש מרן ז"ל בחו"מ סימן ח' ס"ג דרך החכמים הראשונים בורחים

מלהתמנות ודוחקים עצמם הרבה שלא לישב בדין עד שידעו שאין שם ראוי כמוהו ושם ימנעו עצמם מן הדין תתקלקל יש הגונים כמותו ע"ש. הרי דמרן ז"ל (שכתב עד שהיו מכבידים עליהם העם והזקנים ומפצירים בהם. והקשה הסמ"ע ז"ל דהלא בסימן יו"ד ס"ג פסק ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה. ותרץ דהתם מיירי שאין כמוהו בכל הדור משא"כ כאן שכתב שאין שם כמותו משמע בדמקומות אחרים יש הגונים כמותו ע"ש. הרי דמרן ז"ל (שכתב עד שהיו מכבידים עליהם וגו') מיירי שיש כמותו בעיר אחרת ואעפ"כ כשרואה עצמו דאם ימנע תתקלקל השורה והעם והזקנים מפצירים בו חל עליו החיוב לישב לדון בדרך מינוי. דאי לא תימא הכי היה להם לחכמים הראשונים להשמט גם ככה"ג והחיוב מוטל על הצעירים מהם כי עכשיו הם הגדולים כיון שלא רצו הגדולים לקבל. אלא ודאי דכל כמה שיש גדול יותר אין מקום ובית אחיזה כלל לאותם הצעירים מהם. וכן הדבר מוכרע ממקומו מצד השכל והסברא דמצוה זו מוטלת רק על הגדולים והגדול גדול קודם בחיוב מצוה זו ואם הגדול רוצה או אינו רוצה אין שום חיוב חל על הצעירים ממנו ;

ואין לומר דהרי זה דומה למ"ש הרדב"ז ז"ל בח"א סימן דאם קרובי העניים לא רצו לפרנסם אזי לא ימותו העניים ברעב וחייבים גבאי צדקה לפרנסם ע"ש. דהא ודאי לא דמיא כלל דהתם מיירי שהקרובים אלמים ולא צייתי דינא ולכן צריכים גבאי צדקה לפרנסם. אבל בנ"ד מיירי שכולם צייתי דינא ובאים לברר איך הדין וכיון דמן הדין החיוב מוטל על הגדולים הצעירים פטורים וכמבואר שם בתשובה דהחיוב מוטל על הקרובים וכופין על זה וכ"כ מהר"ש גאון ז"ל במשפטים ישרים סימן ס"ג וא"כ אין כל חיוב על גבאי צדקה לפרנסם כלל וה"נ אין כל חיוב על הצעירים כלל ואדרבא ממה שפסקו דאין גבאי צדקה חייבים שמעינן נמי הא הצעירים פטירי ועטירי ;

ובעיקר קושית הסמ"ע ז"ל נ"ל דמ"ש מרן ז"ל בסי' יו"ד היינו בבאים לפניו לשאול לו איזה הוראה או לדון להם איזה דין תורה. אך לקבל עליו המשרה והמינוי להיות

ידידו לכל שבשביל זה הם נרפים מן המו"מ וגם הואיל ונהגו כך ליטול הוי כאלו התנו מתחילה אדעתא דהכי באים אצלם לדון אדעתא דמנהגא ע"ש. ודבריו הראשונים נראים עיקר לענ"ד וכאמור ;

שו"ר בש"ס הנד"מ שמצד דברי הרמב"ם ז"ל הוגה מהרב יעב"ץ ז"ל ותמה שם עליו מדאמרינן בגמ' (קידושין דף ע') כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור לו לעשות מלאכה בפני שלשה דאטו לא סבר לה מר להא ע"ש. ויש לתמוה עליו. הדא דהי"ל להקשות טפי על הרמב"ם ז"ל דאיהו עצמו פסק להא דקידושין. ועוד דהתם י"ל דממונה שאני דבכי הא לא אסר הרמב"ם ז"ל כלל וכדכתיבנא. ובלא"ה י"ל עוד דהרי אכתי יכול לעשות מלאכה שלא בפני שלשה. ומ"ש הרב הנז' ז"ל דכל שנהנה ממלאכה הקבועה לו חשיב פרהסיא גם דעושה בצנעא ע"ש. לאחר המחזיר אין זה נראה דעיקר האיסור משום בזיונו של חכם דע"ז מקילים בכבודו שיהיה שוה להם. אבל כשאינם רואים אותו לא איכפת ודומה למ"ש הרמב"ם ז"ל בהלכות דעות שלא יאכל הת"ח בפני עם הארץ וגו' שבודאי שידוע העם הארץ כי כל ת"ח אוכל ואפ"ה אינו מתבוזה רק ברואהו. ובפרט דאפ"ל דבזוי הוא ע"י איוו הנהגה שאינה לרצון לפני העם הארץ באכילה ובמלאכה וע"ז יוקל כבודו ;

גם מה שהקשה ממה דאמרינן אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ע"ש. ל"ק די"ל שהוא ע"ד פשוט נבילתא בשוקא ולא תימא כהנא אנא. גברא רבה אנא ע"ש. ועוד י"ל דהכוננה היא לאהוב את המלאכה בכל עת ואל תמנעהו הרבנות מכה זה. ובא לאפוקי דעת החולקים ולקיים דעת הרמב"ם ז"ל. אי"נ רבנות דהכא היא לשון שררה ואדנות שלא יעביד אחרים והוא ישב במנוחה אלא שהוא עצמו יתעסק במלאכה שיש בה תועלת גם לגוף וגם לרוחני ולא יסמוך רק על זולתו מהמשרתים והוא ישב בטל כאדון ;

גם מההיא דקידושין דאמרינן מניח אני כל האומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה. יתכן בפשיטות לומר דהוא כלפי הזמן דהגם דהגיע זמנו ללמוד מלאכה הנה הוא סומך אז ללמד את בנו תורה ואח"כ בכל דהו דכל דהו מלאכה קלה יתפרנס וא"ץ לאומנות גדולה להתפרנס כי העושר הוא מאתו ברוך הוא ;

גם מה שהקשה שם מהעניים המתפרנסים. לענ"ד נראה דגם הרמב"ם ז"ל מודה דאם בא החכם ליהנות שלא מצד התורה רק מצד העוני ודאי דמותו ומותר הוא. דכל עיקר הטעם שלא יהיה ע"ז חילול כבוד התורה ח"ו ודומה למה שהתירו בהטלת מלאי ומכירת סחורתו קודם. דודאי גם הרמב"ם ז"ל מודה בזה שזה נעשה בדרך כבוד גם בלתי התורה רק מצד ידידות וריעות ;

ומן האמור ל"ק ג"כ מה שהקשה שם דאיך רבי פתח אוצרותיו רק לבעלי תורה. דהתם מצד העוני והמחסור היה מפרנסם ורצה שיהיו העניים בעלי תורה. וכן איתא במדרש [קהלת רבה] אם בקשת לעשות צדקה עשה אותה

ראוי כמוהו והיינו משום דלאותה הוראה או אותו הדין לא איכפת רק בראוי ואינו ראוי אבל להמנות תלוי בהיותו גדול. ועוד דהרי סימן ח' כלו מדבר בעניני הדיין וסימן י"ד מדבר רק בדרכי ההוראה ע"ש. כנ"ל ;

ועכ"פ נראה לי דדינו של הסמ"ע ז"ל דין אמת שהרי הוא ז"ל מבין שאין שם ר"ל בעיר ומינה שא"ץ הקהל לבקש ממדינות אחרות. וה"נ מסתברא דאל"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו וכל אחד יאמר הלא פלוני שבמדינה פלונית יותר גדול ממני או אולי הוא גדול ממני ובמאי דביני ביני תתקלקל השורה וכיון שהטעם של החיוב הוא כדי שלא תתקלקל השורה מינה ומינה נמי שאין בודקים אלא באנשי אותה העיר בהיותו גדול הראוי לזה. ועוד דע"פ הרוב רבני שאר המדינות יהיה בהם עיכובים הן מצדם שלא יתאים להם האויר של העיר החדשה או אנשיה או מחיתה או שלא יהיו הקהל קדוש יכולים להתמוג עם טבעו ומדותיו של אותו הרב ממדינה אחרת וממילא לא יהיה שום משמעת ולא קורת רוח לא לזה ולא לזה ונמצא הצבור כצאן בלתי רועה. ועוד דבימים שבנתיים מה תהיה עליהם הלא יהיו מוכרחים להיות מקולקלים בהוראה ובמשפטים. ומכל זה צ"ל דדייקינן ונסבינן רק לפי הדיינים הראויים שבאותה העיר ואין מקפידים אם יש בעיר אחרת ;

איברא דאם הרב שבעיר השתדל והמציא להם רב כמוהו או גדול ממנו שיתאים למצב הקהל קדוש להיות להם משמעות הראויה ומתאים למצבו של הרב החדש. לכאורה נראה דיכול להסתלק. אך כל עוד שלא היתה כזאת הוא הדרוש ומחוייב להתמנות וכל הצעירים ממנו פטירי ועטירי. וכ"ש אם כבר נמנה ושרת בקודש שאינו יכול להסתלק דק"ו הוא ממי שלא נמנה שחייב להתמנות הוא. אלא דמצד דמעלין בקודש ואין מורידין י"ל שהגם שהוא עצמו דורש זאת מ"מ כבודו של הרב הוא כבוד הצבור ג"כ וכמו שאמרו בגמ' [קדושין ע' ע"א] כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור לו לעשות מלאכה בפני שלשה. ופסקו מרן ז"ל שם בסימן ח' ס"ד. ומשמע דגם אם הוא מוחל על כבודו מ"מ כבוד הצבור לא ניתן להמחל. ה"נ בנדון זה ברדתו ממשרתו יש בויון גם לצבור ולא ניתן להמחל. ועוד מצד כבוד התורה שלא יחולל ח"ו דודאי כל עוד שהוא ממונה מחוייבים כל הקהל קדוש לכבודו הן מצד דרך ארץ. הן מצד המצוה. הן מצד הורמנא דמלכא. אך אם יתן פטרונו לממשלה אזי רבים שאינם מכירים בו איך היה מלפנים ואינם מכירים ערכו לא ינהגו בו כבוד. וגם אם יודיעום כיון שכבר הדבר יצא מפיהם לא יתחרטו ממנו שאין להם אימת הדין ואימת המלכות. ועל כן יותר נ"ל שיש איסור מדינא להרב להסתלק ממשרתו שכיון שעלה לא ירד. ועפ"ז אני מבין מה דאמרינן בגמ' [מנחות דף ק"ט] אמר רבי יהושע בן פרחיה בתחילה כל האומר לי עלה לה [לגדולה] אני כופתו ונתתו לפני הארי. עתה כל האומר לי לירד ממנה אני מטיל עליו קומקום של חמין. שהרי שאול ברח ממנה וכשעלה בקש להרוג את דוד. ולכאורה הדבר קשה דאטו מיירי במי שאינו יכול לעמוד על מדותיו ולהתגבר על טבעו. ולפי האמור א"ש דדינא נמי הכי הוי וכאמור. וכן זכורני ששמעתי מהרב הכולל הדומ"ץ כמה"ר ררי ורח"ח תיח"י הרה"ו זצ"ל רש"ח הרה"ו מהר"ח האלאוני

הדבר קשה מצד עצמו דאיך יעבור והם אינם משלמים לו שכירותו. ולפי האמור י"ל דטעמו כדאמרן שלא יתבוה אלא שאינו מחוייב לשרת הצבור ויתעסק במה שירצה דוחי בהם אמר רחמנא אלא שלא יסתלק ממנו ומהטעם הנו'. ואין בידי ספרו של הגו' ז"ל לעמוד על דבריו וגם איני זוכר באיזו תשובה כתב זה לחפש אחרי זה ;

ועוד נראה לי להוכיח דהצעירים ממנו אין עליהם חיוב. מהא דאיתא בגמ' [כתובות דף ק"ג] חנינא בר חמא ישב בראש לא קיבל ר' חנינא שהיה ר' אפס גדול ממנו שתי שנים ומחצה ע"ש. הרי דגם דהיה ראוי לו לר"ח בר חמא להיות ראש ישיבה [כמו שצוה רבי] מ"מ כיון דיש גדול ממנו רק במנין השנים אפ"ה לא קיבל. וכ"ש כשיהיה גדול ממנו בחכמה שהיא העיקר לגבי השנים. ועוד דגם לגבי השנים אם באנו לראות הטעם בזה נראה דע"י היותו גדול בשנים נשמעים לו יותר. וא"כ אם הרב שימש כמה שנים ונמנה על זה. וזולתו נמנה רק מחדש הא ודאי דחשיב הרב הקודם לגדול גם במנין ועוד יש להתיישב בזה ;

ובעיקר הדבר יש להקהל קדוש הי"ו וכות על הרב הממונה הנו'. שלא יתפטר ממנו ומכמה טעמים. א' דכל בני הקהל שבעיר משותפים יחד בדברים הדתיים וכל מי שהוא מהם מגיע להוראה ולדין חייב לשאת במשרה ההיא. ב' דכל אחד מישראל מחוייב במצות עשה דהוכיח תוכיח את עמיתך להוכיח ולעצור בעד עוברי עבירה. וע"י המינוי והמאמר יהיה לו כח לעמוד בפרץ ולעצור בעד זה. ג' שאמרו חז"ל אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט וכמו שאמרו האומר אשנה פרק זה נדר גדול נדר לאלהי ישראל. וכן מצד דנהג בזה כמה שנים לשאת במשרה זו ולא היה אומר בכל פעם בלא נדר וא"כ הו"ל כאלו נדר. ובפרט שהיה משרת בלתי פרס הרי הגע עצמך כאלו נדר דבר לצדקה דאמירתו כמסירתו. ד' שכל הקהל קדוש מחוייבים להועיל אחד לחבירו ומי מהם שבידו שום יכולת להועילם מחוייב לעשות כן. ה' מצד שכן התנה לפ"ד מהרצ"ך נר"ו [ז"ל, הרב המחבר שערי ציון ועוד, שהיה עובד אתו יחד ברבנות] עמו בעת שקבל משרתו שהוא ימלא מחסורו ויעורוהו. וג"כ עם הר"ך [כנראה שזה חזון על מוה"ר המחבר ז"ל עצמו כידוע לי מארכיונו. מא"ח] בכתב ובע"פ כמה וכמה פעמים והם באי כח הצבור. ו' מצד השכל והנימוס שכן כפי חקי הממשלה לראות טובת הכלל תחילה ושמוחייב כל אדם לראות טובת הכלל קודם. וא"כ כיון שיש לקהל תועלות מזה אף דלדידיה הרב הנו' נראה לו דיותר טוב לו להסתלק מ"מ יכולים הצבור לעכב בזה עד אשר ישמעו הב"ד שבולת פה את דברי שני הצדדים דברי הרב נר"ו ודברי הקהל קדוש הי"ו ומה שיראה להם ע"פ הדין יכריעו ולא ישעשה מעשה כדבריו במקום שחב לאחריים. והגם שהאדם שליט בעצמו. מ"מ במה שהוא משותף לא. והרי זה דומה להמקדיש דבר ובא לאבדו או למוכרו וליהנות ממנו שיכולים גוברי ההקדש לעכב על ידו עד שיתברר שהוא שלו. וג"כ הכא בג"ד וכאמור. כנ"ל ;

סי' י'

שאלה. רב העיר שהיה לו משא ומתן ברבנית עם הגוים ביום שני וביום חמישי שהם ימי השופ באותה העיר. ואחרי

הקהל אין בידם לחזור אפילו ככלות הזמן אלא במקום שנהגו ועל כן כתב רמ"א דתליא במנהג. ולא נשמע ולא נראה מעולם במדינות הללו שהסירו הרב והורידוהו מכסא רבנות שלו וכן לא יעשה, שהרי אפילו אב בית דין שסרח אין מעבירין אותו ואין מנדין אותו. עיין ש"ע יו"ד סי' של"ד סעיף מ"ב והוא מתקנת ארשא שבירושלמי, ומביאו בהג"א פרק אלו מגלחין [סי' ט"ז] ושם מבואר דאין מעבירין אותו ע"ש.

דע משמע מתשובת החת"ס שהרב רשאי להתפטר לאחר כלות הזמן שקבעו אתו, אבל הקהל אינו יכול לפטר. וכן פסק בשו"ת אגרות משה (ח"מ ח"ב סי' לד) שאי אפשר לפטר רב או מגיד שיעור אם עושה תפקידו כראוי, ואפילו אם נשכר לזמן קצוב והזמן נגמר. השאלה שלפנינו היא על הצד השני: האם הרב עצמו רשאי להתפטר מטעמים אישיים שמצערם אותו וגורמים לו עגמת נפש.

ב. שאלות למעשה במקרים של רבנים שרצו להתפטר ממשרתם מעטות הן, ובכ"ז מצאתי כמה תשובות שעוסקות בכך.

בשו"ת בנין ציון (סי' קכד) כותב:

"מה ששאל מעכ"ת נ"י להביע דעתי בת"ח צדיק היושב על כסא הוראה ויש לו בנות אכן לא זכה להעמיד בניו, שג' בניו שילדה לו אשתו זה אחר זה מתו, ואחר שבספר חסידים סי' רמ"ח וסי' תע"ח כתב שיעזוב העיר שדר בה. אם יעשה כן, שיש לדאוג שאם יעזוב הרבנות שמא יבא לשם שאינו הגון כ"כ ובפרט שהוא עשיר ואין צריך לישא פנים מכל וכל.

"תשובה: הן אמת דליכא בזה משום אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבריך... ואף שלפי הגהת הרי"ף שהביא המג"א (ס"ס

ש"ו) לא התיר לעשות איסור אפילו בשביל הרבים וכאן יש חשש איסור לפי מש"כ הספר חסידים שגורם לבניו שימותו, הרי כבר כתב המג"א שכל הפוסקים חולקין עליו, ועוד דהכא אין כאן מעשה איסור אלא שב ואל תעשה. אכן גם בעיקר החשש שהזכיר הספר חסידים שיש לומר דהמקום גורם ושנול כן יצא מן המקום לא הוזכר זה בשום מקום בגמרא, דאף דליש אומרים בר"ה (דף ט"ז) שינוי מקום גורם קריעת גז"ד וילפי כן מאברהם הרי לרבי יצחק דלא חשיב רק ד' דברים ולא שינוי מקום לא ס"ל כן אלא דשאני אברהם משום זכותא דא"י והלכה כמותו, דלפי מש"כ המהרש"א ב"ח"א ביבמות (דף ס"ד) ע"כ סתם גמרא דשם ס"ל כן ולא כ"א ע"ש. ואף דהרמב"ם ה' תשובה (פ' ב') הביא ג"כ דיגלה ממקומו הרי שכתב הטעם דאמרינן גם במקום אחר דגלות מכפר עון אבל לא ששינוי מקום ישנה מזלו להיות לו בנים, ומשום כפרת עון א"צ שהרי אין מיתת בנים סימן לעבירה, דהרי אמרינן בברכות (דף ה') שייסורין של אהבה הן למי שעסק בתורה ובג"ח וכן משמע שלא חששו חכמי הגמרא לזה שהרי אמרינן (סוף מ"ק) דבית רבה שתין תכלי (=שכול, מיתת בנים) וכל שנותניו ארבעים שנה, ולפי מה דאמרינן (סוף הוריות) מלך כ"ב שנה הרי שתכלי אילו רובם או כולם היו בעת שמלך, ואעפ"כ לא גלה לעזוב נשיאותו משום זה עד שלבסוף ימיו ערק מפני גזירת מלכות כדאמרינן פרק השוכר את הפועלים, אבל מה אעשה שספר חסידים רוב דבריו דברי קבלה ובכמה מקומות מתנגדים להגמרא ואעפ"כ רבים חוששים להם וגם הרבה פעמים הנסיון מעיד על דבריו ולכן ע"פ דין הגמרא לא ידעתי חיוב לצאת מן המקום. אבל אין בידי להשיב את דעת מי שלבו נוקפו שלא לחשו

22

לדברי ס"ח וב מאיסורא, אכן בלז שלא זכו לבנים ביל ורחמי שמים מרובי היינו, מעיקר ה מחמת המקום (עפ לעזוב את מקומו חסידים, אולם א לעזוב מקומו. ג. אולם מצאתי משה הכהן מגז שלפנינו בהן הוא את משרתו. בשו"ת שואל ו הוא כותב: "ליד ומצויין והכולל כ קבלנו מכתב ידי פטרונו (התפטרותו לבבנו כי מי יו תורתינו הקדושה ותלמידיהם, ומי יע למוטב, ומי יע החוטאים לדרכי חסד ואמת חן ולתלמידי חכמים הכוללים והאורד למחנה קדשכם, וצדקה להיתומי קדשכם. כי על כ בבקשה ובתחינו לבקשו כי יחזו ואפילו יהיו לפני יצירת האדם בע ורק לעמול בו, ו ואשרי מי שעמז למצוקי הזמן ו

חבל נחלתו
חלק ששי
פרק א' עקד אבאטין ס"א